

TÜRK ELÇİLİK RAPORLARINA GÖRE KÜÇÜK ANTANT

THE LITTLE ENTENTE ACCORDING TO TURKISH EMBASSY REPORTS

Recep ARSLAN*

Geliş Tarihi/Received:17.01.2021

Kabul Tarihi/Accepted:03.04.2021

ARSLAN, Recep, (2021), "Türk Elçilik Raporlarına Göre Küçük Antant", Belge Dergisi, S.22, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2021/II, ss. 255-281.

Öz

Birinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan yeni statüko ne mağlup devletleri ne de galip devletleri memnun etmiştir. Uluslararası alandaki hoşnutsuzluk kısa zamanda sahada kendini göstermiştir. Bazı devletler Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra statükoyu değiştirme yönünde politikalara yönelmişlerdir. Fransa'nın başını çektiği devletler ise, mevcut durumu koruma yönünde politikalar yürütmüşlerdir. Cumhuriyet Dönemi kayıtlarında "Küçük İtilaf" olarak geçen Küçük Antant da bu politikanın Balkanlardaki önemli bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Küçük Antant'ın ilk adımı 1920'li yılların başlarında atılmıştır. Küçük Antant devletleri, 1920'li yılların sonlarından itibaren Fransa'nın etkisi altına girmiştir. Fransa 25 Ocak 1924'te Çekoslovakya, 10 Haziran 1926'da Romanya ve 11 Kasım 1927'de Yugoslavya'yla imzaladığı ittifak anlaşmalarıyla Küçük Antant'ı adeta kendine bağlamıştır. Küçük Antant ittifakı Yugoslavya'yı İtalya'dan, Romanya'yı Rusya'dan ve Çekoslovakya'yı Almanya'dan koruyamamıştır. İttifaka dâhil devletleri statükonun korunması fikri bir arada tutabilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti de kuruluşundan itibaren özellikle coğrafyasında barışın devam etmesini hedefleyen politikalar izlemiştir. Dolayısıyla Türkiye ile Küçük Antant devletlerinin politikaları büyük ölçüde örtüşmüştür. Türkiye bu ülkelerin politikalarını yakından izlemiştir. Türkiye, Küçük Antant devletlerinin politikalarını bilhassa elçilik raporları vasıtasıyla takip etmiştir. Elçilik raporlarının temel kaygısı ise bölge barışının sürdürülmesi olmuştur. Türkiye'nin barışın sürdürülmesi politikasını söz edilen dönemdeki siyasi temaslar da doğrulamaktadır. Küçük Antant ve Balkan Paketi devletleri arasındaki sıcak ilişkilere rağmen Türkiye ve Yunanistan iki paktın birleşmesine yanaşmamışlardır. Çünkü iki paktın birleşmesi uluslararası gerginliğin arttığı bir dönemde Türkiye ve Yunanistan'a yeni yükümlülükler getirecekti. 2 Ekim 1938'de Almanya'nın Çekoslovakya'yı işgal etmesi üzerine Küçük Antant birliği pratikte son bulmuştur. Bu çalışma ile iki savaş arasındaki dönemde statükonun sürdürülmesini hedefleyen Küçük Antant devletlerinin izledikleri ortak politikalar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Küçük Antant, Statüko, Türkiye, Dış Politika, Elçilikler.*

* Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, receparslan@karabuk.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0003-4389-692X>)

Abstract

The new status quo that emerged after the First World War neither the defeated states nor the victorious states were satisfied with. The displeasure in the international arena in short time showed itself on the field. Some states have turned to policies towards changing the status quo a few years after the end of the First World War. The states led by France have implemented policies to protect the current situation. The Little Entente, referred to as the "Küçük İtilaf" in the records of the Republic Period, appears as one of the important element of status quo in the Balkans. The first step of Little Entente was taken in the early 1920's. Little Entente states have been under the influence of France since the late 1920's. French almost bound the Little Entente to itself with the alliance agreements that signed with Czechoslovakia on January 25, 1924; Romania on June 10, 1926; and Yugoslavia on November 11, 1927. The Little Entente alliances could not protect Yugoslavia from Italy, Romania from Russia and Czechoslovakia from Germany. The common side of allied states was that they wanted to be preserved the status quo. Republic of Turkey since its establishment has pursued policies aimed at the continuation of the peace especially in the region. Thus, Turkey and Little Entente states policies largely overlap and Turkey followed closely these countries policies. Turkey, was followed Little Entente states policies by especially embassies reports. The main concern of embassies reports has been to maintain peace in the region. Turkey's policy of maintaining peace are also confirmed political contacts at that time. Despite Little Entente and Balkan Pact states has warm relations Turkey and Greece did not approach to merger two pact. Because the merger of the two pacts would bring new obligations to Turkey and Greece at the period increased international tensions. After the on October 2, 1938 Germany invaded Czechoslovakia The Little Entente union practically ended. With this study, were tried to be put forward the common policy pursued by the Little Entente states aiming to maintain the status quo the period between two wars.

Keywords: *Little Entente, Status que, Turkey, Foreign Policy, Embassies.*

Giriş

1920'lerde Türk dış politikası Misak-ı Milli'yi amil kılmak, Ankara yönetiminin Türkiye'nin temsilcisi olduğunu ispatlamak ve ülke masuniyetine saygı doğrultusunda her devlet ile ilişki kurmak olmuştur¹. Yeni Türk devleti, İslam dünyasına öncülük iddiasından vazgeçmiş ve milli bir devlet inşa edilmiştir². Diğer taraftan Türkiye'yi yönetenler ülkenin Osmanlı Devleti ile bağı olmadığını iddia etseler de, Türkiye Cumhuriyeti neredeyse her alanda Osmanlı Devleti'nin varisiydi³. Dolayısıyla Cumhuriyet Dönemi Türk dış politikasında da Osmanlı Devleti etkisi devam etmiştir. Dış politikada Osmanlı Devleti etkisinin yanı sıra ülkenin jeopolitik konumu, ekonomik durumu, askeri gücü ve uluslararası güç dengesi de etkili olmuştur⁴. Cumhuriyet'in ilan edilmesi ve Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Cumhurbaşkanı seçilmesi ile İstanbul'da ikamet eden yabancı elçilikler güven mektuplarını sorunsuz bir şekilde Cumhurbaşkanı'na sunabilmişlerdir. Böylelikle dış ilişkilerde yeni bir evreye girilmiştir⁵. Atatürk Dönemi Türk dış politikasında millilik, bağımsızlık ve eşitlik vazgeçilmez unsurlardır⁶. Askeri ve siyasi kazanımlardan sonra Gazi Paşa, İzmir İktisat Kongresi açılışında ulusal egemenliğin ekonomik yönüne dikkat çekiyordu⁷. Türkiye, I. Dünya Savaşı sonrasında rotasını Batıya çevirmiştir⁸. Batıdaki ve bölgesindeki gelişmeleri yakından takip etmiştir. Lozan Antlaşması'ndan sonra, Türkiye Balkanlar ve Orta Doğu'da statükonun devamını amaçlamıştır. Bu da, statükonun devamını arzulayan ve dengeleme politikası takip eden devletlerin siyasetiyle örtüşmüştür⁹. Baskın bir gücün tehdidine karşı başka güçlerle bir arada hareketi olan dengeleme politikası¹⁰, ilkağlardan itibaren uygulanmıştır. Öyle ki; M.Ö. beşinci yüzyılda yaşayan Thucydides'in eserinde dönemin güçleri arasında böyle bir dengeleme politikasından bahsedilmiştir¹¹. I. Dünya Savaşı öncesinde dengeleme açısından İngiltere önemli bir devlet olarak karşımıza çıkarken, savaş sonrası dönemde dengelemenin önemli gücü ABD olmuştur. İtalya'nın özellikle 1930'lu yılların başlarında başlattığı yayılcı yaklaşım Balkanlar'da Romanya, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'nın bir dengeleme sistemi kurmasına neden olmuştur¹².

Cihan Harbi'nden sonra Balkanlarda kurulan ilk önemli ittifak dönemin kaynaklarında Küçük İtilaf olarak da adlandırılan Küçük Antant'tır. Bilindiği üzere Çekoslovakya,

1 Ahmet Özgiray, "Türkiye Mısır Siyasi İlişkileri (1920- 1938)", Tarih İncelemeleri Dergisi, S. 11, 1996, s. 1.

2 Mehmet Gönlübol ve Cem Sar, Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919- 1938), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara,1997, s. 9.

3 Kemal Karpat, Türk Dış Politikası, 3. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017, s. 161.

4 Baskın Oran, "Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri Ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, Ankara, 1996, C. 51, S. 1, s. 353- 355; Baskın Oran, "TDP'nin Kuramsal Çerçevesi", Türk Dış Politikası, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 20- 43.

5 Bilal N. Şimşir, Atatürk Dönemi İncelemeler (Atatürk'ün 125. Doğum Yıldönümü'ne Armağan), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s. 111.

6 Ali Satan, "Atatürk ve Uluslararası- Uluslarüstü Siyasi Birlikler", Atatürkçü Düşünce El Kitabı II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2005, s. 266.

7 Erdinç Tokgöz, "Cumhuriyet Döneminde Ekonomik Gelişmeler", Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, C. 2, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2002, s. 321.

8 Yusuf Sarıınay, "Atatürk'ten Günümüze Türk Dış Politikası Hakkında Genel Bir Değerlendirme", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. 16, S. 48, Ankara, Kasım 2000, s. 857- 858.

9 Mücahit Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 29, 2010, s. 254.

10 Stephen M. Walt, The Origins of Alliances, Cornell University Press, Ithaca, 1987, s. 17.

11 Thucydides, History of the Peloponnesian War, Çev: Charles Forster Smith, Harvard University Press, Cambridge, 1956 s. 79.

12 Fatma Aslı Keltikli, "İki Savaş Arası Dönemde İtalya'ya Karşı Balkanlar'da Bir Dengeleme Politikası Denemesi: Balkan Antantı", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C. 72, S. 2, 2017, s. 431.

Avusturya- Macaristan İmparatorluğu'nun parçalanması ile ortaya çıkmış, Yugoslavya ve Romanya da söz edilen imparatorluktan büyük topraklar elde etmiştir. Bu devletlerin statükoyu¹³ korumada büyük menfaatleri vardı. Bu bağlamda Çekoslovakya Hariciye Vekili Beneş Aralık 1919 ve Ocak 1920'de Yugoslavya ve Romanya'ya birer ittifak anlaşması teklif etmiştir. Görüşmeler sürerken Rusya ile Polonya arasında savaş patlak verince Fransa Macaristan üzerinden Polonya'ya silah yardımı yapmaya başlamıştır. Macaristan, topraklarından geçiş izni vermiş, Polonya'ya askeri destek sağlamıştı ve bu hizmetleri karşılığında toprak beklentisi içine girmişti. Çekoslovakya ve Yugoslavya Macaristan'ın bu beklentisinden çekindikleri için 14 Ağustos 1920'de bir ittifak anlaşması imzaladılar. Bu anlaşmaya göre taraftardan birisi Macar saldırısına uğrarsa, diğer taraf yardıma gelecekti. Romanya ise bu ittifakın Bulgar ve Rus saldırılarını kapsamasını istemiş, fakat kabul edilmeyince ittifaka hemen dâhil olmamıştır. Nihayet, Romanya- Çekoslovakya arasında 23 Nisan 1921'de imzalanan ittifaka göre taraflar Macar saldırısında birbirlerine yardım edecek ve Macaristan'a dair bütün gelişmelerde birbirlerine danışacaklardı. Bu ittifakı 7 Haziran 1921'de Romanya- Yugoslavya ittifakı takip etmiştir. Takip eden 8 ay içerisinde üç devlet arasında askeri işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır¹⁴.

Bu anlaşmalarla Tuna bölgesinde antirevizyonist bir blok oluşmuştur. Fransa bu ittifakın oluşmasını lehinde değerlendirerek, Almanya'ya karşı statükonun devamında Küçük Antant'a dayanmıştır. Fransa 25 Ocak 1924'te Çekoslovakya, 10 Haziran 1926'da Romanya ve 11 Kasım 1927'de Yugoslavya'yla imzaladığı ittifak anlaşmalarıyla Küçük Antant'ı kendine bağlamıştır. Böylelikle Küçük Antant, uluslararası gelişmelerde Fransa'nın nüfuzunda kalmıştır. Küçük Antant ittifakları üç devlet arasında 21 Mayıs 1929'da yapılan bir anlaşma ile süresiz bir yapıya ve 16 Şubat 1933'teki anlaşma ile de devamlı bir statüye kavuşmuştur. Küçük Antant Misakı Avrupa'da büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. İngilizler, misaka zaruri bir müdafaa nazarı ile bakarken, Macaristan ve İtalya'dan şiddetli eleştiriler gelmiştir¹⁵. Hatta İtalya, Küçük Antant devletlerine karşı Yunanistan ve Türkiye ile iyi ilişkiler kurarak karşı ittifak sistemi oluşturmaya çalışmıştır¹⁶. Avusturya ve Almanya'daki tenkitler daha hafif olmuştur. İtalya, misakı Cemiyet-i Akvam fikir ve ruhuna uymayan askeri bir ittifak olarak görmüştür¹⁷.

Küçük Antant, Tuna bölgesi için önemli bir ittifak olsa da üye devletler açısından bazı açıklara sahipti. Örneğin bu ittifaklar Yugoslavya'yı İtalya'dan, Romanya'yı Rusya'dan ve Çekoslovakya'yı Almanya'dan korumamıştır. Diğer taraftan Balkan Antantı'nın sınırları karşılıklı güvenceye alması dolayısıyla Romanya ve Yugoslavya'nın eksiklikleri belli ölçüde giderilmiştir. Diğer taraftan Küçük Antant'ın zaman zaman genişlemesi yönünde girişimler olmuştur. Örneğin 1925'te Yunanistan'ın Küçük Antant'a girmesi söz konusu olmuş, fakat Yugoslavya ile aralarındaki sorunlardan dolayı Yunanistan Küçük Antant'a girmemiştir¹⁸.

13 Statüko: Uluslararası politika literatüründe, belirli bir anda devletler arasında var olan durumu anlatmak için kullanılan Latince deyim. Bakınız: Arıboğan, Ü, G. Ayman, B. Dedeoğlu, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, Derleyen: Faruk Sönemezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 2000, s. 634.

14 Başkanlık Cumhuriyet Arşivi(BCA),30.10.0.0.244.647.139,5-6; Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995), 16. Baskı, Alkim Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 188-189.

15 BCA,30.10.0.0.244.647.139,5-6.

16 Rifat Uçarol, Siyasi Tarih (1789- 2014), 10. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2015, s. 821.

17 Fahir Armaoğlu, a.g.e., s. 189.

18 Armaoğlu, a.g.e., s. 189-190.

1. Türk Elçilik Raporlarına Göre Küçük Antant Kongreleri Ve Diğer Faaliyetler

Belgrad, Bükreş ve Prag elçilikleri başta olmak üzere Türk dış temsilcilikleri Küçük Antant'a dair özellikle 1930 yılından itibaren Hariciye Vekâleti'ne sık sık raporlar göndermişlerdir. 1930 öncesine dair rapor sayısı ise oldukça kısıtlıdır. Rapor sayısının az olmasının temel nedeni ise Küçük Antant devletlerinin revizyonist saldırıları daha tam olarak doğrudan hissetmemiş olmaları olmalıdır. Bu sayılı raporlardan birisi, Mart 1926'da Roma Büyükelçisi Nusret Bey'in, Kont Arini ile görüşmesi sonrasında gönderdiği belgedir. Nusret Bey, bu buluşmada Küçük Antant ve diğer konularda yaptıkları değerlendirmeleri bir rapor halinde Hariciye Vekâleti'ne göndermiştir¹⁹. Kısa bir süre sonra, 17 Haziran 1926'da Bükreş ve Atina elçilikleri Yeled'de toplanan Küçük Antant Kongresi'ne dair raporlar hazırlayarak Hariciye Vekâleti'ne göndermiştir. Bu raporlarda Küçük Antant'ın Balkanlarda sulhun sağlanması açısından Türkiye'ye önemli bir devlet olarak bakmasından söz edilirken, Yunanistan ve Yugoslavya arasındaki sorunlara da dikkat çekilmiştir²⁰. Bu raporun ardından muhtemelen önemli gelişmeler olmadığı için 1929'a kadar yeni bir rapor gönderilmemiştir.

Hariciye Vekâleti, 1929 Küçük Antant Belgrad Kongresi hakkında 5 Haziran 1929'da Başvekâlet'e bir yazı gönderilmiştir. Bu belgede Küçük Antant olağan kongresinin 20 Nisan 1929'da gerçekleştiği ve kongreye öncekilerden fazla önem verildiği, böylelikle birliğin güçlü olduğunun gösterilmek istendiği vurgulanmıştır. Raporda statüko taraftarı Küçük Antant'ın Rusya, Macaristan ve Bulgaristan'a karşı güçlü görünme siyasetini sürdürdüğü belirtilmiştir. Belgede Küçük Antant'ın Fransa'nın etkisinden sıyrılıp, istiklal gayesinde olduğu vurgulanırken, yapılan kongrede ittifakın durumu, üye devletlerin komşuları ile ilişkileri, Cemiyet-i Akvam bünyesinde görüşülecek azınlıklar meselesi ve ekonomik işbirliği yapılması konularının ele alındığı aktarılmıştır. Küçük Antant devletleri Madrid'de toplanacak Cemiyet-i Akvam Konferansı'na azınlıklar meselesi için Polonya ve Yunanistan ile ortak bir tavrı vermiştir. Belgrad'daki Küçük Antant kongresinde iktisadi meseleler de konuşulmuştur. Şubat 1928'de Bükreş'te toplanmış olan konferansta kabul edilen prensiplere bağlı olduğu deklare edilirken, bazı konularda kat'i bir neticeye ulaşılamamıştır. Konferansta her bir temsilci, ülkesinin politikasını izah etmiş ve bu doğrultuda bir program hazırlanmıştır. Temsilcilerin bu program dairesinde çalışması için Eylül 1930'da Prag'da toplanılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca Eylül 1929'da yapılacak olan Cemiyet-i Akvam Meclisi seçimlerinde Yugoslavya adayının önerilmesi kararlaştırılmıştır²¹.

1930 yılı başında Prag Maslahatgüzarı, Romanya Hariciye Vekili'nin Prag ziyareti sırasında Çekoslovakya'nın Romanya- Polonya ittifakına girmesinin görüşüldüğü, fakat Beneş'in Polonya'nın Çekoslovakya- Romanya ittifakına girmesini önerdiği yönünde bir raporu Hariciye Vekâleti'ne göndermiştir²². 1930 başlarında Küçük Antant konferansı Tatra'da yeniden toplanmıştır. Bükreş Elçiliği, konferansta uluslararası konferanslara Küçük Antant üyesi üç devletin ortak bir heyet oluşturulmasında uzlaşıldığı bildirilmiştir. Diğer taraftan Avrupa federasyonu oluşturulması için Fransız temsilcisinin Berlin ve Peşte'de muahedelerin tadili konusunda ümit vermesi üzerine Küçük Antant devletleri federasyon

19 BCA,030.10.00.00.12.71.31,1-3.

20 BCA,030.10.00.00.226.523.5.1,1-3.

21 BCA,30.10.0.0.226.523.7,1-2.

22 BCA,30.10.0.0.244.647.49,1-2.

fikrini engellemek için ortak çalışma yürütmüştür. Bu bağlamda Macaristan, Avusturya ve Polonya'nın Küçük Antant'a bağlanmaları için çalışılmıştır. Yugoslavya Hariciye Vekili, Bükreş ziyaretinde Romanya Kralı'na giderek iki memleketin ortak çalışmasının arttırılması için teşebbüste bulunmuştur²³.

Dış temsilcilikler, Küçük Antant bürokratlarının yanı sıra askeri erkânını da yakından takip etmiştir. 18 Eylül 1931'de Bükreş Elçiliği, Polonya ve Çekoslovakya erkânıharbiyesi arasında gizli bir anlaşma yapıldığını bildirmiştir. Buna göre Almanya, Polonya ve Fransa ile savaşacak olursa Çekoslovakya Alman sınırını kontrol altında tutarak, Almanya'nın taarruzunu zayıflatmaya çalışacaktır. Bu itilaf kat'î bir ahitname olmayıp, iki erkânıharbiye arasında teknik bir anlaşmadır. Bükreş Elçisi'ne göre anlaşma Fransa'nın Çekoslovakya'yı yönlendirmesi ile yapılmıştır²⁴.

Elçiliklerin yakından takip ettiği bir diğer unsur basındı. Ekim 1931'de Belgrad Elçiliği, Belgrad'da bir gazetede yazıyla ilgili olarak Hariciye Vekâleti'ne rapor göndermiştir. Bu yazıda Cihan Harbi'ne Avusturya- Macaristan ordularında katılıp, sonra firar edip Rusya yayında çarpışan ve kendilerini "Gönüllüler Küçük İtilafı" olarak tanımlayan bir grup Sırp ve Romen'in Başvekil İsmet İnönü'nün Atina ve Peşte ziyareti sonrasında Belgrad'da toplandığı ve 4 Ekim 1931 tarihli Politika gazetesine düşüncelerini açıkladıkları belirtilmiştir. İlgili yazıda Cihan Harbi sonrası oluşan statükonun ortadan kaldırılması için oluşabilecek hareketlenmelere karşı "Gönüllüler Küçük İtilafı"nın mücadele edeceği belirtilmiştir²⁵.

Küçük Antant hariciye vekilleri 1 Şubat 1932'de Montreux'de düzenlenecek Silahların Sınırlandırılması Konferansı öncesinde Belgrad'da çıkan Politika gazetesine açıklamalarda bulunmuşlardır. Belgrad Elçiliği'nce 17 Şubat 1932'de Hariciye Vekâleti'ne gönderilen belgeye göre Küçük Antant vekilleri konferansta genel durum ve kendilerini ilgilendiren meselelerin tartışılması üzerinde duracaklardır. Küçük Antant vekilleri, konferansta sulhun temini için önceden alınan kararlarda mutabık kalmışlardır. Bunun yanında Yugoslavya Hariciye Vekili *Marinkoviç*, *Politika* gazetesine şu beyanatta bulunmuştur²⁶:

Silahların Sınırlandırılması Konferansı'nın ertelenmemesinde müttefikiz. Uluslararası vaziyetin vahameti bu ertelemeye uygun olmayıp, bilakis mümkün olduğu kadar yapıcı neticelere varmaya çalışmaya amirdir. Bu hususta Küçük Antant elinden geleni yapacaktır. Kabul edilemez öneriler olursa konferans akim kalır. Takip edilmesi gereken gaye seri ve ameli çözümler bulmaktır. Bütün memleketler hüsnü niyet gösterdiği takdirde bu gayelere varabiliriz²⁷.

Beneş ise, üç hariciye vekilinin konferansa dair konularda mutabık olduklarını söylemiştir. *Prens Gika* da devletlerinin Avrupa'da yürürlükte olan anlaşmalara istinaden sulhun temini hususunu teyit etmiş olduklarını belirtmiştir. Diğer taraftan *Avala Ajansı*, görüşmeler esnasında Küçük Antant devletleri ile Polonya arasındaki yakınlaşmaya dikkat çekmiştir²⁸.

23 BCA,30.10.0.0.226.523.9,1.

24 BCA,30.10.0.0.245.657.19,1-2.

25 BCA,30.10.0.0.251.692.13,1-4.

26 BCA,30.10.0.0.226.523.23,1-2.

27 BCA,30.10.0.0.226.523.23,1-2.

28 BCA,30.10.0.0.226.523.23,2.

Belgrad Elçiliği, Küçük Antant devletlerinin Belgrad'da 13- 15 Mayıs 1932 tarihleri arasında yapacağı konferansa dair 10 Mayıs 1932'de Hariciye Vekâleti'ne bir rapor göndermiştir. Raporda konferansta silahların sınırlandırılması meselesinin görüşülmesi ve tamirat meselesi için Lozan'da yapılacak olan toplantı için şimdiden ortak karar alınması ihtimali üzerinde durulmuştur. Rapora göre Küçük Antant Konferansı'nın bir diğer meselesi de Tuna havzası ekonomisinin durumu olacaktır. Bu meselede müzakerelerin tardiyö teklifi etrafında cereyan edeceği beklenmektedir²⁹.

Belgrad Elçisi *Ali Haydar Bey*, Küçük Antant Konferansı'nın ardından 23 Mayıs 1932'de Hariciye Vekâleti'ne daha detaylı bir rapor göndermiştir. Elçi, 1932'de toplanan konferansa dair günlük bilgi alamadığını ve müzakerelerin içeriğinin gizli tutulduğunu ifade etmiştir. *Haydar Bey*, yeterli bilgi alınamamasına rağmen konferansta silahların sınırlandırılması, tamirat borçları ve iktisadi işbirliği konularının görüşüldüğünü bildirmiştir. Elçinin güvenilir kaynaklardan edindiğini söylediği bilgilere göre; silahların sınırlandırılması konusunda Küçük Antant devletleri Montrö'deki uzlaştıkları fikirlerle hareket etmeyi kararlaştırmışlardır. Dolayısıyla bu konuda Fransa'nın tezini savunmaya devam edeceklerdir. Tamirat meselesinde 1929 Lahey ve 1930 Paris konferanslarında açığa çıkan fikir ayrılıkları devam etmekle beraber, ortak hareket edilmesi ve devletlerin birbirini desteklemesinde anlaşılmıştır. Bu konuda uzun tartışmalar yaşanmış ve Almanya'nın tamirat borçlarını ödememesi durumunda atılacak adımlar kararlaştırılmıştır. Küçük Antant'a üye olan devletlerden birinin elçisi konferanstan bir iki gün sonra *Haydar Bey*'i ziyaret etmiştir. Söz edilen elçi konferans sonrasında Avrupa'nın durumunun çok kötüye gitmeye başladığını daha iyi anladığını, etrafa saldırmak isteyen Almanya'nın durdurulması gerektiğini ve bu gelişmelerin genel bir savaşa dönüşebileceğini *Haydar Bey*'e izah etmiştir. *Ali Haydar*, ismini vermediği elçinin, *Prens Kığa*'nın da aynı fikirlere sahip olduğunu söylediğini rapor etmiştir. *Haydar Bey*'in tespitine göre Fransa ve Küçük Antant Almanya'nın tamirat borçlarını ödemesi için gerekirse kuvvet kullanmaya karar vermiştir. Öyle ki, Fransa ve İngiltere basınında da bu yönde üstü kapalı yazılar kaleme alınmıştır. *Haydar Bey*'in naklettiğine göre iktisadi alanda ortak hareket edilmesinin yanı sıra Romanya ve Yugoslavya gibi tarım memleketlerinin zirai faaliyetlerinin kriz nedeniyle kötüleşmesi konferansta tetkik edilmiştir. Elçinin tespitine göre 1927'den itibaren iktisadi alanda işbirliği yapılması hususunda ilerleme sağlanamamış olması bu alandaki başarısızlıklarını göstermektedir. *Haydar Bey*, 1932 Küçük Antant Belgrad Konferansı'na dair şu genel değerlendirmeyi yapmıştır: "*Hassas durum dolayısıyla Küçük Antant etrafında büyük bir propaganda yapıldıysa da Paris'in arzularını teyit ve takviye edici fikir alışverişinden başka netice alınmamıştır*³⁰."

Prag Elçiliği, 19 Kasım 1932'de Küçük Antant devletleri genelkurmay başkanlarının 2 Kasım 1932'deki Belgrad toplantısı hakkında Hariciye Vekâleti'ne rapor göndermiştir. Raporda genelkurmay başkanlarının erken toplanmalarının Fransa'nın etkisiyle olduğu belirtilmiştir. Fransa, Silahları Bırakma Konferansı'ndan önce Küçük Antant devletlerinin bazı konularda müzakerede bulunmasını istemiştir. Fransa, silahları bırakma hakkındaki yeni projesinin değerlendirilmesi ve duruma göre Küçük Antant devletlerinin askeri açıdan hareketlerinin belirlemelerini istemiştir. Fransa bunun yanında bir Fransız- Alman

29 BCA,30.10.0.0.228.532.22,1-3.

30 BCA,30.10.0.0.251.694.9,1-6.

çatışması çıkması durumunda Küçük Antant ordularının Almanya'ya karşı koyabilecek kuvvetlerinin miktarının tespit edilmesini talep etmiştir. Fransa bunların yanında İtalya'nın dış siyasetinin ve Macaristan Başvekili *Gömbös*'ün Roma ziyaretinin askeri açıdan değerlendirilmesini istemiştir³¹.

24 Kasım 1932'de Prag Elçiliği'nden merkeze gönderilen raporda Çekoslovakya'nın Almanya karşısında müşterek siyaset izleme politikasının son zamanlarda meyve vermeye başladığı bildirilmiştir. Koridor meselesinde Fransa'nın teşviki ile Çekoslovakya Polonya'yı desteklemeye başlamış, hatta Çekoslovak Hariciye Müsteşarı *Krofta* tarihte Çek-Leh dostluğu adına Krakow'da bir konferans vermiştir. Çekoslovakya Hariciye Nazırı *Beneş* de Oxford Üniversitesi'nde konferans vermiştir. *Beneş*, bu ziyaretinde silahların bırakılması meselesinde İngiliz Hükümeti'ne Fransız projesini benimsetmeye çalışmıştır³².

Küçük Antant Genelkurmay Başkanları 2 Kasım'daki toplantının ardından mutlak yıllık toplantılarını 15 Aralık 1932'de Belgrad'da gerçekleştirmişlerdir. Bu görüşmeye dair Hariciye Vekâleti'nden 31 Aralık 1932'de Başvekâlet'e yazılmıştır. Bu toplantıda Küçük Antant genelkurmay başkanlarını çok telaşlandıran siyasi bir hadise meydana geldiği vesikaya dayanan bir kaynaktan alınan bilgiye atfen Belgrad Elçiliğinden şu şekilde bildirilmiştir³³:

Belgrad'daki Fransız Ataşemiliteri General Löpöti, Fransa'nın bundan böyle İtalya ile Küçük Antant devletleri arasında baş gösterecek herhangi bir silahlı ihtilafta daha önceden söz verdiği yardımları tamamen yerine getiremeyeceğini, Küçük Antant devletlerinin kendi savunmalarını sağmalarını bildirmiştir. Romanya Genelkurmay Başkanı da İtalya ile diğer Küçük Antant devletlerinin silahlı bir mücadelesine taraf olmadıklarını dile getirmiştir. Bu beyanat Çekoslovakya ve Yugoslavya genelkurmay başkanlarının şiddetli itirazlarına neden olmuştur. Fransa Ateşemiliteri aldığı ikinci bir talimat üzerine Küçük Antant devletlerinin Fransa ile yeni bir askeri anlaşma yapmalarını teklif ederek, buna Polonya'nın da katılması gerektiğini ileri sürmüştür. Küçük Antant genelkurmay başkanları, anlaşma için hükümetlerinin olurunun alınması gerektiğini söylemişlerdir³⁴.

Aralık 1932 ortalarında Belgrad Elçiliği, Küçük Antant hariciye vekillerinin Belgrad'da yapacakları toplantıya dair bir raporu Hariciye Vekâleti'ne göndermiştir. Bu rapora göre Küçük Antant temsilcilerinin yapacağı olağanüstü toplantıda şu hususlar üzerinde durulması öngörülmüştür³⁵:

Yeni bir askeri anlaşma imzalanması hususunda Fransa'nın teklifi ve ittifaka Polonya'nın da dâhil edilmesi meselesi. İtalya'nın teşviki ile revizyonistlerin anlaşmaların tadili propagandalarına karşı önlem alınması. Son zamanlarda İtalya- Yugoslavya gerginliğine ve Yugoslavya'nın çevrelenmiş bulunmasından dolayı Belgrad'da mevcut olan endişeye dair Yugoslavya Hariciye Vekili tarafından izahat verilmesi ve alınacak tedbirlerin müzakeresi. Statükonun değişmesine karşı Küçük Antant'ın Fransa ile birlik olunduğunun ilanı³⁶.

31 BCA,30.10.0.0.220.484.10,1-2.

32 BCA,30.10.0.0.244.647.8,1-4.

33 BCA,30.10.0.0.226.523.35,1-2.

34 BCA,30.10.0.0.226.523.35,1-2.

35 BCA,30.10.0.0.226.523.35,3-4.

36 BCA,30.10.0.0.226.523.35,3-4.

Küçük Antant hariciye vekillerinin Belgrad'da olağanüstü toplantısında görüşülecek konulara dair 17 Aralık 1932 tarihli *Manchester Guardian* ile 19 Aralık 1932 tarihli *Daily Telegraph*'da benzer içerikli haberler yayınlanmıştır³⁷. Yugoslavya Hariciye Vekili'nin talebi üzerine Aralık 1932 sonlarında Küçük Antant hariciye vekilleri Belgrad'da toplanmışlar ve toplantının içeriği gizli tutulmuştur. Belgrad Elçiliği 24 Aralık 1932'de Hariciye Vekâleti'ne toplantıda neler görüşülmüş olabileceğini aktarmıştır. Elçiye göre Trogir Hadisesi İtalya- Yugoslavya ilişkilerini germiş ve bunun üzerine Yugoslavya bir toplantı girişiminde bulunmuştur. Toplantıda silahların sınırlandırılması gelişmeleri, İtalya'nın teşviki ile anlaşmaların tadili için yapılan toplantılar ve harp borçları meselesi görüşülmüş olmalıdır³⁸. Belgrad'da alınan kararlar ile Küçük Antant'ın teşkilat misakı belirlenmiş ve Küçük Antant'ın tek bir uluslararası teşekkül olarak hareket etmesi kabul edilmiştir³⁹. 1930'lı yılların başlarından itibaren sahada meydana gelen gelişmeler de Küçük Antant devletlerini endişeye sevk etmiştir.

İtalya'dan kaçak yollarla Macaristan'a sevk edilen ve Avusturya'nın Hinterberg şehrinde 14 Ocak 1933'te yakalanan 80 bin tüfek ve 200 torpil atar Küçük Antant devletlerini dehşete düşürmüştü ve Çekoslovakya, Viyana hükümeti nezdinde teşebbüse geçmiştir. Diğer yandan 3 Şubat 1933'te Fransız ve İngiliz hükümetleri Hinterberg meselesi hakkında Küçük Antant devletlerini bilgilendirmiştir⁴⁰. Küçük Antant devletleri revizyonist hareketle ideolojik olarak da mücadele etmiştir. *Beneş*'in "*Sulh Ümitleri Nelerdir*" başlıklı makalesi Ocak 1933'te Çesko *Slovo*'da yayınlanmıştır. Makalede uluslararası genel durum değerlendirilmiş, Çekoslovakya'nın Silahların Bırakılması Konferansı'na verdiği önem vurgulanmıştır. Konferansın 10 aylık çalışmasından sonra Almanya'ya silahlanmada eşit hakların tanınması eleştirilmiştir. Diğer taraftan *Beneş*, revizyonizmin Küçük Antant'a dikte edilmesi durumunda mücadele edeceklerini belirtmiştir⁴¹.

1933'te Silahları Bırakma Konferansı'nın Avrupa devletlerini iki bloğa ayırması, gerginliğe neden olmuştur. Bu durum, Küçük Antant devletlerini birbirlerine yaklaştırmıştır. 14 Şubat 1933'te Cenevre'de toplanan Küçük Antant Meclisi'nde Küçük Antant'ın statüsü tanzim edilmiştir. Almanya'nın tavrı üzerine Silahları Bırakma Konferansı'nın neticesinden korkan Küçük Antant devletleri arasında 16 Şubat 1933'te Cenevre'de yeni esaslara dayanan bir teşkilat misakı imzalanmıştır. Bu yeni misak ile Macar revizyonunun kuvvetlenmesi karşısında sağlam bir bütünlük meydana getirilmek istenmiştir. Yeni teşkilat misakı ile Küçük Antant'ın siyasi kuvveti arttırılmak istenmiş ve iktisadi hayatta üç ülke arasında ahenk amaçlanmıştır⁴².

1933 yılında Almanya'nın Silahları Bırakma Konferansı'ndan çekilmesi, Cemiyet-i Akvam'dan ayrılması, dörtler misakı projesinin ortaya atılması ve Almanya'nın tekrar silahlanmaya başlaması Çekoslovakya'da tepkiye neden olmuştur. Küçük Antant'ın yeniden teşkilatlanmaya gitmesi de bunun delilidir. *Beneş* ile *Titulescu* arasındaki Koşice'deki görüşme sonrasında *Titulescu* "*biz sulhu müdafaa için birleştik. Kuvvetle beyan edebilirim ki harp hususunda da birleşmiş ve hazırlanmışız. Biz Rumenler Slovakya'yı sanki bizimmiş*

37 BCA,30.10.0.0.226.523.36,1-3.

38 BCA,30.10.0.0.220.485.17,1.

39 BCA,30.10.0.0.244.647.139,1-2.

40 BCA,30.10.0.0.244.647.139,1.

41 BCA,30.10.0.0.244.647.10,1-4.

42 BCA,30.10.0.0.244.647.139,4-5.

gibi savunacağız. Gayelerimiz müşterektir” demiştir. Slovakya’daki bu görüşmeler üzerine *Beneş* Slovaklarca alkışlanmış ve Slovakya’nın Çekoslovakya’nın ayrılmaz bir parça olduğu imajı çizilmiştir. Macar gazeteleri *Beneş*’i alkışlayanların tutulmuş adamlar olduğu iddiasını ortaya atmış ve bunun gerçek olduğu Prag Elçiliği tarafından da teyit edilmiştir⁴³.

15 Şubat 1933’te Hariciye Vekaleti’nden Başvekâlet’e Çekoslovakya Hariciye Vekaleti Müsteşarı *Krofta*’nın Çek hariciye hizmetine dair vermiş olduğu konferansa dair bir rapor göndermiştir. *Krofta*, anlaşmaların tadili için İtalya ve Almanya’nın propagandaya büyük paralar aktardığını, anti revizyonist devletlerin ise bu alanda eksik kaldıklarını ve tadilinin engellenmesi için iyi organize olunması gerektiğini dile getirmiştir⁴⁴.

Küçük Antant devletleri arasında Ocak 1933’te imzalanan pakt hakkında 16 Şubat 1933 tarihli *Daily Herald* ve 17 Ağustos 1933 tarihli *Morning Post*’ta yayınlanmış yazıların tercümeleri Londra Büyükelçiliği tarafından Hariciye Vekaleti’ne gönderilmiştir⁴⁵. Yine Belgrad Elçiliği, 1933 yılı başlarında Belgrad’daki *Esprit de Belgrade*’deki bir makaleyi Hariciye Vekâleti’ne göndermiştir. Bu makalede Ocak 1933’teki yeni Küçük Antant Anlaşması’nın komşulara açık olduğu söylenerek, Yunanistan’ın eski dostluk bağlarını hatırlayarak gruba dâhil olması işaret edilmiştir. Elçiliğe göre Yunanistan’ın bu şekilde davet edilmesi, Yunanistan’ın aleyhimizde kıskırtılmasıdır⁴⁶. Mart 1933’te Paris Büyükelçiliği, Küçük Antant devletlerinin aralarında yapmış oldukları son mukavelenin Fransız basını tarafından çoğunlukla iyi karşılandığını rapor etmiştir⁴⁷.

Küçük Antant devletleri 25 Mart 1933’te Cenevre’de yeni bir toplantı düzenlemiş ve bu buluşma sonrasında Küçük Antant Daimi Meclisi tarafından bir bildiri yayınlanmıştır. İlgili bildirin bir sureti Belgrad Elçiliği’nce Hariciye Vekâleti’ne gönderilmiştir⁴⁸. Küçük Antant devletleri kendi aralarındaki işbirliğinin yanında zaman zaman genişleme girişimlerinde de bulunmuşlardır. 18 Nisan 1933’te Sofya Elçiliği, Bulgaristan’ın 16 Şubat 1933 tarihli Küçük Antant Paktı’na katılması için Çekoslovak Hükümeti’nce Prag Bulgar Sefiri nezdinde girişim yapıldığını, fakat Bulgarların teklife olumlu yaklaşmadığını bildirmiştir⁴⁹.

Küçük Antant Misakı’na dair Bükreş Büyükelçisi *Hamdullah Suphi Bey* tarafından 7 Nisan 1933’te Hariciye Vekâleti’ne bir rapor gönderilmiştir. *Suphi Bey*, bizzat Romanya Dışişleri Bakanı *Titulescu* ile görüşmelerinden edindiği malumatı aktarmıştır. *Suphi Bey*, *Titulescu*’nun Bükreş’ten ayrılmadan önce Balkan Konseyi Azası şerefine verdiği ziyafette bir araya gelme fırsatı bulduğunu belirtmiş ve kendisiyle *Titulescu* arasında geçen konuşmayı şu şekilde aktarmıştır⁵⁰:

Suphi Bey: “İtalya’yla Yugoslavya savaşırsa Romanya yardıma gider mi?”

Titulescu: “Asla. Suale verdiğim cevaptan şüphe edilmemelidir. Romanya’yı kendi elimle böyle bir harbin ateşine atmak asla aklımdan geçmemiştir.”

43 BCA,30.10.0.0.244.647.139,9.

44 BCA,30.10.0.0.244.647.11,1-3.

45 BCA,30.10.0.0.226.523.44,1-4.

46 BCA,30.10.0.0.251.695.16,1.

47 BCA,30.10.0.0.226.523.45,1.

48 BCA,30.10.0.0.251.695.29,1.

49 BCA,30.10.0.0.241.627.25,1.

50 BCA,30.10.0.0.246.667.16,2.

Suphi Bey: “Sovyetlerle Romanya arasında bir savaş çıkarsa, Çekoslovakya ve Yugoslavya’nın yardımınıza geleceğini tasavvur eder misiniz?”

Titulescu: “Bunu tek bir defa düşünmedim, hatta istemedim. Bu ihtimalleri düşünmek yeni ittifakın programından tamamı ile hariç kalmıştır. Küçük Antant Misakı’na verdiğimiz mahiyet yalnız iktisadi ve siyasi dir. Biz bu iki geniş sahada yekdiğerimize son derece faydalı olabiliriz.”

Suphi Bey: İttifak teşebbüsü nereden ortaya çıktı?

Titulescu: İttifakın özellikle 6. maddesi benim eserimdir⁵¹.

Suphi Bey, Titulescu ile aralarında geçen sohbeti aktardıktan sonra kendi değerlendirmelerine geçmiştir. *Suphi Bey*’e göre *Titulescu*, *Beneş*’in Sovyetleri tanıma yaklaşımında olduğunun ve Belgrad’ı etkileyeceğinin farkındaydı. Yine Fransa ve Polonya’nın Sovyetlerle misaklarıyla Romanya yalnız kalacaktı. Bunun siyasi günahının üzerine kalacağını bilen *Titulescu*, kendini kurtarmak için Boncour- Beneş Projesi’nin taraftarı oldu. *Titulescu*’nun anlaşmaya dikte ettirdiği 6. madde Küçük Antant devletlerinden herhangi birinin başka bir devlet ile siyasi ve ekonomik bir anlaşma yapmasını, Küçük Antant Konseyi’nin onayına bağlamaktaydı. Bu madenin Romanya açısından önemi; Çekoslovakya ve Yugoslavya’nın Sovyetler ile anlaşarak Romanya’yı yalnızlığa itmelerinin önlenmesiydi. *Titulescu* bu madde ile Sovyetlerle sorun olan Besarabya Meselesi’ni halledebilmeyi ümit etmiştir. *Suphi Bey*’in tespitine göre Macaristan Başvekili *Gömbös*’ün Roma seyahati, Küçük Antant devletlerini korkutmuş, Cenevre’de ittifaklarına yeniden şekil vermiştir. *Gömbös*’ün Roma seyahati sırasındaki *Muslini*’nin konuşmalarında tadil cereyanının tehlikelere yol açabileceği anlaşılmıştır. Fransa, bağları gevşemiş olan Küçük Antant devletlerini *Beneş* vasıtası ile söz konusu ittifaka davet etmiştir. *Suphi Bey*, Varşova’dan birkaç günlüğüne ülkesine dönen Romanya Sefiri *Cadere*’nin, Polonya siyasetini Küçük Antant’a bağlamak maksadı ile buraya geldiğini dostlarına aktardığını işitmiştir. *Suphi Bey*’in, edindiği bilgilere göre Polonya doğrudan Küçük Antant’a katılmayacaktır. Polonya, Küçük Antant ile anlaşma yapmasa da paralel siyaset izleyerek, Küçük Antant’ın İtalya karşısında önemli bir güç olarak görülmesini sağlayacaktır. Bu dönemde İngiliz ve Fransız gazetelerinin *Titulescu*’nun Paris ziyareti dolayısıyla yaptıkları yayınlar içinde Polonya’nın Küçük Antant’ı takviye edeceği fikirleri dile getirilerek, *Cadere*’nin beyanati güçlendirmiştir. *Suphi Bey*’e göre zaten Prag, Belgrad ve Varşova arasında görüşmeler yapılmaktaydı. Ayrıca *Bek*’in Prag ve Belgrad’ı ziyaret edeceğine dair alınan bilgiler, basın tarafından da teyit edilmiştir. *Suphi Bey*’e göre Küçük Antant büyük devletlerin tasavvurunun ötesinde tazelenmiş büyük bir ittifaka dönüşmeye başlamıştır. Almanya ise Polonya ile oluşturulmak istenen yeni ittifakın karşısındadır. *Suphi Bey*, oluşturulan yeni Küçük Antant Misakı’nın askeri arka planının da olduğunu düşünmekte ve ülkelerinin topraklarını beraberce savunacaklarını söylemektedir. Mareşal *Averescu*’nun 3 Nisan 1933’te *Adeverul* gazetesine verdiği röportajda bu fikir açıkça ortaya konmuştur. *Averescu*, beyanatında “Cenevre’de tedafüi ve taaruzi bir ittifak imzaladığımız günlerde, Skoda Meselesi gibi bir işin meydana çıkması çok hazindir” diyordu⁵².

51 BCA,30.10.0.0.246.667.16,2.

52 BCA,30.10.0.0.246.667.16,2-5.

Suphi Bey, Gömbös'ün Roma ziyaretinin oluşturduğu korkunun Cenevre Misaki'nin oluşmasına ve Makdonald- Mussolini mülakatının da üç devletin son günlerde yeni müşterek faaliyetlerine neden olduğunu aktarmıştır. Suphi Bey'e göre "düşmanları bir olmayan ve maksatları farklı olan Küçük Antant devletlerinin halkları tarafından bu ittifak tabandan destek görecek mi?" diye sormakta fayda vardır. Suphi Bey, Bükreş'te geçirdiği 20 ay sürecinde Yugoslavya'dan nefretle söz etmeyen bir Romen ile karşılaşmadığını, Romen entelektüellerinden herhangi birine "Yugoslavya İtalya ile savaşa tutuşursanız yardıma gider misiniz?" diye sorsanız, "Zaten Slav denizinde bir ada gibiyiz. Askerlerimizi de İtalya'ya karşı gönderirsek bu denizde boğuluruz" cevabını alırsınız demiştir. Suphi Bey'e göre, Çeklerin ve Yugoslavyalıların Ruslara karşı Romenlerin yayında savaşıacağına inanmak mümkün değildir. 6 Nisan 1933'te Belgrad Meclisi Ayan Azası bir Romen Makdonald- Mussolini görüşmeleri hakkında "200 milyonluk Slav milletleri ihmal edilemez" derken Slav birliği fikrinin eski öneminden bir şey kaybetmediğini ispatlamıştır. Hamdullah Suphi'nin raporunun sonunda şu ana fikir yer almıştır: "Üç Küçük Antant üyesinin endişe merkezleri, özel maksatları ve tehlike cepheleleri farklı olduğu için ittifakın çatışma halinde kıymetinden şüphe etmek gerekir. Fakat Polonya'nın ittifaka dâhil olması, ittifaka büyük katkı yapabilir"⁵³.

Çekoslovakya Dışişleri Bakanı Beneş, İtalya'nın revizyonist siyasetine cevap vermek için 25 Nisan 1933'te bir konuşma yapmıştır. Beneş'in Küçük Antant politikası hakkındaki konuşması şu şekildedir⁵⁴:

Biz Avrupa'da herhangi bir direktuar projesinin karşısındayız. Umumi Harb'in başlıca neticesi küçük ve büyük devletlerarasında eşitliksizdi. Bugün anlaşmazlıklar sadece Cemiyet-i Akvam bünyesinde çözülmelidir. Biz bütün revizyon temayüllerinin aleyhindeyiz. İtalya için revizyon, Avrupa haritasını menfaatine değiştirmek için vasıttır. İtalya, Küçük Antant'ın vaziyetini yanlış yorumluyor. Uluslararası son gelişmeler Polonya ve Küçük Antant devletlerinde aynı tepkiye neden oldu ve karşılıklı bir yakınlaşma gerçekleşti. Polonya'da da Avrupa dengesinin tadili ve diğer hükümetler zararına büyük devletlerin doğrudan doğruya anlaşması dikkatle takip olunmaktadır. Milli ananeleri ve gelecekte Avrupa'da oynayacağı rolle iftihar eden Polonya, bu meselede Küçük Antant'tan hassas görünüyor. Özellikle Dörtler İtilafı Planı Polonya sınırlarını tehdit ettiği için, Polonya'nın bütün meselelerde Küçük Antant görüş açısını kabul ettiği anlaşılır. Polonya ile ortak menfaatlerimiz anlaşılmalı ve özel menfaatlere karşılıklı hürmet edilmektedir, ilişkilerimiz daima bir dostluğa dönüşecektir. Küçük Antant, Sovyet Rusya'ya karşı aynı duyguları taşımakta ve yakında normal münasebetlerin kurulacağına inanmaktadır⁵⁵.

Belgrad Elçiliği, 8 Mayıs 1933'te Hariciye Vekâleti'ne Bulgar Başbakanı Mouchanoff'un Cenevre'ye giderken Belgrad'da Vreme gazetesine Bulgaristan'ın Küçük Antant'a katılma ihtimaline dair verdiği iddia edilen beyanat hakkında bir rapor göndermiştir. Rapora göre Mouchanoff'un Vreme'ye Bulgaristan'ın Küçük Antant'a dâhil olabileceği yönünde demaç verdiği ortaya atılmıştır. Mouchanoff, bu haberi tezip ettirerek karmaşayı da ortadan kaldırmıştır. Diğer taraftan Mouchanoff'un seyahati sırasında Yugoslavya Hariciye Vekili Yevtiç'le uzunca görüşmesi İtalyan Elçisi'nin şüphesini çekmiştir. Vreme, Mouchanoff'a

53 BCA,30.10.0.0.246.667.16,5-6.

54 BCA,30.10.0.0.245.658.11,1-3.

55 BCA,30.10.0.0.245.658.11,1-3.

atfen yaptığı yeni bir haberde *Mouchanoff*'un kendisinin aslen Yugoslav olduğu ve Küçük Antant'ın dostu olduğunu dile getirdiği ifade edilmiştir. Bulgar Başbakanı bu haberi de yalanlamıştır⁵⁶. Küçük Antant Daimi Meclisi, 31 Mayıs ve 1 Haziran 1933 tarihlerinde toplanmıştır. Bükreş Elçisi *Hamdullah Suphi*'nin meclise dair 17 Haziran 1933'te göndermiş olduğu rapor şöyledir⁵⁷:

Prag'da toplanan Küçük Antant Konferansı, şimdiye kadarki konferansların en ehemmiyetlisidir. Her üç devleti dış ve iktisadi siyaset açısından tek devlet vaziyetine koyan yeni anlaşma önemlidir. Devletlerinin silahlarını aynı türden kullanma kararı dikkat çekicidir. Dörtler misakinin ilk müzakereleri sırasında *Titulescu*'nun üç devlet namına giriştiği teşebbüslerle Fransa'nın anlaşmaların tadilini kabul etmeyeceğine dair yazılı taahhütte bulunması yeni ittifakın dış siyasetteki gücünü göstermiştir. Roma'da imzalanan dörtler misakinin şekli bu kanaati teyide müsaittir. Çekoslovakya, Almanya'ya karşı ve Yugoslavya da İtalya'ya karşı yalnız olmadıklarını hissetmiştir. Romanya da komşularından korunduğunu hissetmiştir. Bükreş'te Rusya'nın Besarabya'dan zamanla vazgeçtiği kanaati oluşmuştur. *Titulescu*, Rusya ile olan ihtilafın kısa zamanda çözüleceğinden ümitlidir. Özellikle yeni ittifak anlaşmasının 6'ncı maddesi olarak kabul ettirdiği fikir, bir gün Küçük Antant üyelerinin Rusya ile anlaşacakları, Rusya'yı tanıyacakları ve Rusların Besarabya'dan vazgeçeceklerini ummaktadır. Diğer yandan *Beneş*, Prag'da Sovyetler ile münasebeti iyi bir seyre sokma emelini basına açıklamıştır. İktisadi sahada Küçük Antant'ın siyaseti belirsizdir. Her üç devletin Tuna memleketleri itilafının çekirdeğini teşkil etmeleri arzulanmaktadır. *Titulescu* gazetelere biz borçlarımızı ancak aynen erteleyebiliriz, fakat bunun için hububatımız şimdiki düşük fiyatların üstünde bir fiyatla satın alınmalı demiştir. Kim değerinden fazla para öder? Bu mesele Küçük Antant'ın kendi başına aciz olduğu bir davadır. Küçük Antant, eskisinden daha kuvvetli bir topluluk oluşturmuş gibi görünüyor. Londra Konferansı ise bunun emniyet ve tesiri hakkında yeni deliller verecektir⁵⁸.

31 Mayıs- 1 Haziran 1933 tarihlerinde Prag'da Küçük Antant Daimi Meclisi toplanmıştır⁵⁹. Küçük Antant Daimi Meclisi'ne bağlı diğer yapılanmaları da Küçük Antant bünyesinde çalışmalar yapmıştır. Bunlardan birisi Küçük Antant Talebe Kongresi'dir. Belgrad Elçiliği'nin Üçüncü Küçük Antant Talebe Kongresi hakkında gönderdiği raporda kongreye Yugoslavya Maarif Müsteşarı, Romanya ve Çekoslovakya temsilcilerinin katıldığı belirtilmiştir. Kongrenin çeşitli komisyonlarından biri olan Anti- revizyonist Komisyon'da revizyonizm ile mücadele üzerinde durulmuştur. Yugoslavya'nın diğer darülfünunlarında öğrenim gören talebeler ise, birer mektup ile Belgrad Talebe Küçük Antant Komitesi'nin kendilerini temsil etmediğini bildirmişlerdir⁶⁰. Dolayısıyla Küçük Antant devletlerinin eğitim camiası içinde de bir birlik sağlanmadığı söylenebilir.

Belgrad Elçiliği 22 Haziran 1933'te Hariciyeye dikkat çekici bir rapor göndermiştir. Bu raporda Belgrad Alman Sefiri'ne dayanan bilgilere göre Polonya Almanya'ya karşı bir önleme savaşı açmak üzereyken, alınan istihbarat üzerine Hitler'in Polonya'ya güvence vermesiyle saldırı atlatılmıştır. Diğer taraftan Fransa Genelkurmayı, Polonya'yı önleme savaşına

56 BCA,30.10.0.0.226.524.9,1-2.

57 BCA,30.10.0.0.226.525.14,1-5.

58 BCA,30.10.0.0.226.525.14,1-5.

59 BCA,30.10.0.0.244.647.139,2.

60 BCA,30.10.0.0.226.524.8,1.

sürüklemek isterken, *Daladiyer* bunu istememiştir. Alman Sefiri, Almanya'nın büyük bir tehlike atlattığını nakletmiştir. Diğer taraftan Polonya'nın Belgrad Sefiri, Yugoslavya'da 15 günde bir seyahate çıkarak toplumlarını kardeş ve müttefik gösterecek beyanatlarda bulunmuş, gazetecilere nişanlar dağıtmıştır. Yugoslavya, durumdan rahatsız olsa da, tedbir de almamıştır. Yine Polonya'ya giden Yugoslav Parlamenterler iyi ağırlanmışlar, siyasi ve askeri cephede iki tarafın müttefik oldukları söylemleri ön plana çıkmıştır. Son zamanlarda Yugoslavya'ya gelen birkaç Polonya zabiti, Yugoslavya Erkânıharbiyesiyle temasa geçmiştir. Bükreş Elçisi'nin aktardığına göre Fransa'nın teşvikiyle Polonya- Yugoslavya arasında askeri bir ittifak yapılmak üzere olduğu söylenmektedir. Alman Sefiri bizzat böyle bir anlaşmanın müzakere edildiğini belirtmiştir. Başka diplomatlar da bunun doğru olabileceğini teyit etmiştir. Diğer yandan son zamanlarda 150 kadar Çek zabiti de aileleri ile birlikte Belgrad'a gelmiş ve Yugoslavya Harbiye Nazırı tarafından karşılanmışlardır. Çek zabitleri Sırbistan'ı gezdikten sonra, Kotor civarında bir askeri tatbikat yapacakları haber alınmıştır. Belgrad Elçisi'ne göre Leh, Çek ve Yugoslav milletleri arasında var olan dostluk bağları arttırılmak istenmiştir⁶¹.

13 Haziran 1933'te Hariciye Vekâleti *Mouchanoff*'un Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan'ın birleşmesinin söz konusu olmadığına dair verdiği beyanat hakkında Başvekâlet'i bilgilendirmiştir. *Mouchanoff*'un bu konuda Cenevre'de bir Fransız muhabirine vermiş olduğu demeç ise şu şekildedir⁶²:

İtalya delegesi, Türkiye ve Yunanistan nazırları ile görüşmelerim siyasi mahiyete haiz değildir. Bulgaristan'ın politikası Balkanlarda barış için çalışmak, memleketlerimizin istiklalidir ve değişmeyecektir. Bulgaristan, büyük devletlerle iyi ilişkilere sahiptir, devlet zümrelerinden birine bağlanmak niyetinde değildir. Makedonya'daki Bulgarların haklarını Yugoslavya tanırsa tek sorunumuz ortadan kalkacaktır⁶³.

24 Haziran 1933'te Türkiye'nin Sofya Elçiliği'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen bir yazıda Bulgaristan'ın Küçük Antant'a katılma isteğinin gerçekleşmediği, fakat Bulgaristan'ın Yugoslavya ile olan münasebetlerine önem verdiği belirtilmiştir. Elçiliğe göre iktisadi ve fikri alandaki bu yaklaşımın arkasında başka hedefler vardır. Öyle ki; Fransız uyruklu bazı kimselerin Doğu Trakya'nın Bulgaristan'a geçmesi gerektiği yönünde propagandaları vardır. Hatta 1932'de Türkiye'nin Bulgaristan'a sınırların masuniyeti konusundaki teklif üzerine Bulgaristan'da bulunan batılı bir sefir bu süreçte *Mouchanoff*'un Ankara seyahatini engellemeye çalışmıştır. Rapora göre, Bulgarlar Yugoslavlar ile iyi ilişki kurmak istemekle beraber, akılcı bir dış siyaset ile Yugoslavya'yla birlikteliğe rıza göstermeyeceklerdir⁶⁴.

Hariciye Vekâleti 4 Temmuz 1933'te Selanik'te neşredilen *Progres*'te yayınlanan bir makalenin bir nüshasını Başvekâlet'e sunmuştur. Bu nüshada Fransa'yı Küçük Antant'a bağlayan siyasi ve askeri sistemde Yunanistan'ın esaslı bir amil teşkil ettiği ve Yunanistan'ı Küçük Antant'a dâhil etmenin zaruri olacağı değerlendirilmiştir⁶⁵.

61 BCA,30.10.0.0.245.658.16,1-3.

62 BCA,30.10.0.0.226.524.16,1.

63 BCA,30.10.0.0.226.524.16,1.

64 BCA,30.10.0.0.241.629.21,1-2.

65 BCA,30.10.0.0.226.524.18,1.

Politika gazetesi 12 Eylül 1933 sayısında *Gazi Paşa'nın* kabul ettiği Yunan Hariciye Nazırı *Maximos'un* Atina'yı ziyaret davetine, *Gazi Paşa'nın* bu ziyareti yapmak için istekli olduğunu söylediği belirtilmiştir. Hatta aynı gazetenin 13 Eylül 1933 nüshasında bazı gazetelerin *Gazi Paşa'nın* Atina'yı ziyarete edeceği yönünde haber yaptığını aktarılmıştır. Yine *Vreme gazetesinin* 13 Eylül 1933 sayısında Ankara'da Yunan Başvekiline verilen ziyafette İsmet Paşa'nın Balkanlarla devamlı bir barışın taraftarı olduklarını söylediği aktarılmıştır⁶⁶.

Ekim 1933 başlarında Yunanistan'ın eski Ankara Sefiri *Pericles Argyropoulos'un* Küçük Antant ve Balkan Birliği hakkındaki makalesi *Etnos* gazetesinde yayınlanmıştır. Makalede Küçük Antant'ın 16 Şubat 1933 misakı ile üyelerinin diğer bir topluluğa dâhil olmasının imkânsız olduğunu izah edilmiştir. Bu zümreye dâhil bir devletin Balkan Antantı'na dâhil olmasının kabul edilemeyeceği ifade edilmiştir. Küçük Antant'a karşı dostane hislerle Balkanlarda teşekkül edecek birliğin özel bazı sahalarda Romanya ve Yugoslavya ile anlaşmalar tesis edebileceği vurgulanmıştır. *Argyropoulos*, Balkan teşebbüsü kuvvetli olursa, Romanya ve Yugoslavya üzerindeki çekimin de çok olacağı, böylelikle genel bir anlaşma ihtimalinin de artacağı görüşünü vurgulamıştır⁶⁷. Bu doğrultuda 17 Ekim 1933'te Ankara'da Türkiye- Romanya arasında dostluk, saldırmazlık, hakemlik ve uzlaşma anlaşması imzalanmıştır⁶⁸. Yine 27 Kasım 1933'te Türkiye ile Yugoslavya arasında benzer bir anlaşma Belgrad'da imzalanmıştır⁶⁹.

Ekim 1933'te eski Yunan Başvekili *Papanastasiu* Küçük Antant Paktı'na bağlı ülkelerin Balkan Paktı'nda yer alıp almayacağına dair bir makale yazmıştır. 25 Ekim 1933'te Hariciye Vekâleti, söz konusu makale ve Yugoslavya'daki akisleri hakkında Başvekâlet'e bir yazı göndermiştir. Bu yazıya göre Küçük Antant ülkelerinin birbirini sımsıkı bağlı oldukları ve dolayısıyla bu ülkelerin Balkan Paktı'nda yer alıp almayacağı eski Yunan Başvekili ve aynı zamanda Balkan Konferansı Milli Grubu Reisi olan *Papanastasiu* tarafından Yunan basınında bir tartışma olarak ortaya atılmıştır. Bu yayın üzerine Sırp gazetelerinden *Politika'da* "*Balkan Paktı Hakkında Mr. Papanastasiu'nun Yeni Bir Nazariyesi*" başlıklı bir makale yayınlanmıştır⁷⁰.

9 Aralık 1933'te *Beneş* ve *Titulescu* Slovakya'ya bağlı Koşice'de bir araya gelmiş her hususta ittifaklarını yinelemişler ve revizyonizmin kabul edilemeyeceğini ifade etmişlerdir⁷¹. Küçük Antant devletleri bürokratları ittifaklarını sürekli deklare ederken, Küçük Antant'ın iktisadi alanda yapmak istediği anlaşmaları hazırlamak için Aralık 1933 başlarında Belgrad'da toplanacak olan tali komisyonun faaliyetleri hakkında *Politika* gazetesinde bir makale yayınlanmıştır⁷².

Beneş'in 1933 sonlarındaki Paris ziyaretine dair Paris Büyükelçiliği 20 Aralık 1933'te Hariciye Vekâleti'ne rapor göndermiştir. Rapora göre *Beneş'in* Paris ziyareti; Almanya'nın

66 BCA,30.10.0.0.226.524.20,1.

67 BCA,30.10.0.0.226.525.4,1.

68 Barış Ertem, "Atatürk'ün Balkan Politikası Ve Atatürk Dönemi'nde Türkiye Balkan Devletleri İlişkileri", Akademik Bakış Dergisi, S. 21, Celalabat 2010, s. 12.

69 İsmail Soysal, Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları (1920- 1945), C. 1, TTK Basımevi, Ankara, 1983, s. 438- 442.

70 BCA,30.10.0.0.226.525.6,1.

71 BCA,30.10.0.0.244.647.139,3}

72 BCA,30.10.0.0.226.525.12,1.

Cemiyet-i Akvam'dan ve Silahsızlanma Konferansı'ndan çekilmesi, İtalya'nın Cemiyet-i Akvam'ın tadilini savunan görüşü ve diğer yandan da İngiltere'nin Fransa'nın politikasına çekingen kalması noktasında oldukça önemli bir gelişmedir. *Beneş*, Paris'e Küçük Antant mümessili sıfatı ile davet edilmiştir. Bu ziyaret ile Fransa ile müttefikleri arasındaki bağların sağlamlığı gösterilmek istenmiştir. Paris Büyükelçisi'nin gerek Fransa Hariciye Vekili *Boncour* ile görüşmesinden ve gerek Yugoslavya ve Almanya sefirleri ile görüşmelerinden edindiği düşüncesine göre Fransa kendini yalnız hissetmiş ve buna çare olarak Küçük Antant ve Polonya'yla daha sıkı işbirliği temin etmek istemiştir. Fransa ile Küçük Antant temsilcileri görüşmelerinde Almanya ve Japonya'dan boşalan Cemiyet-i Akvam üyeliğine Sovyet Rusya'nın getirilmesinde uzlaşmıştır. Revizyonist Almanya, Macaristan ve İtalya'ya karşı içinde Fransa, Küçük Antant, Rusya ve Türkiye'nin bulunduğu bir blok hayal edilmiştir. Paris Büyükelçisi'ne göre *Boncour*'un *Beneş*'in Paris ziyaretinin hemen sonrasında Varşova ve Prag seyahatlerine çıkması da bunu teyit etmektedir⁷³.

Independance Roumania adlı Romen gazetesinin 14 Ocak 1934 tarihli nüshasında "*Balkan Paktı*" başlığı altında baş makale yayınlanmıştır. Makalede Cemiyet-i Akvam'ın buhran geçirdiği bir zamanda Cenevre ruhuna paralel Balkan Paktı'nın Şubat ayına doğru imzalanacağı yazılmakta ve *Titulescu*'nun müspet neticelerle dolu Balkan seyahati münasebetiyle de daha o zaman, dünya barışı için Balkan sulhunun ne kadar büyük ehemmiyetine gazetede vurgu yapıldığı dile getirilmiştir. Makalede onca zaman harplere sahne olan Balkanların barışa kavuşmasını ilk Romanya'nın selamlayacağı ve Balkan birliğinin Küçük Antant ile beraber Avrupa barışının ikinci dayanağı olacağı zikredilmiştir. Ayrıca bu iki grubun ortak çalışmasının savaşa karşı sağlam bir garanti teşkil edeceği kaydedilmiştir⁷⁴.

Hariciye Vekâleti 24 Ocak 1934'te Belgrad'da yayınlanmakta olan *Politika* gazetesinin 6 Ocak 1934'teki sayısındaki Küçük Antant Konferansı'nın Zagreb'de yapılacağına dair makaleyi Başvekâlet'e göndermiştir. Makalede konferansın Zagreb'de yapılmasının planlanması tesadüf olmayıp, bunun uluslararası gelişmelerin bir neticesi olduğu kaydedilmiştir. Makalenin devamında Batı'da mücadelelerin sulhu tehdit edecek mahiyet arz ettiği bir zamanda Balkanlarda itilaflar akdinin önemine vurgu yapılmıştır⁷⁵.

9 Şubat 1934'te Türkiye Yunanistan Balkan Paktı'nın kuruluşuna öncülük etmiştir⁷⁶. Türkiye ve Yunanistan'ın yanı sıra Yugoslavya ve Romanya'nın da üyesi olduğu Balkan Paktı, amacı bakımından Küçük Antant ruhu ile örtüşmekteydi⁷⁷. İttifaklar denkleminde bazen sürpriz gelişmeler de olmuştur. 14 Nisan 1934'te Prag Elçiliği'nden Çekoslovakya- İtalya yaklaşması hakkında gelmiş olan bir rapor, Hariciye Vekâleti tarafından Başvekâlet'e gönderilmiştir. Raporda şunlar aktarmıştır⁷⁸:

Beneş'in parlamentonun hariciye encümeninde Avusturya Meselesi hakkında beyanatından birkaç gün sonra Romanya'nın Prag Sefiri ile görüştüm. Görüşmede söz,

73 BCA,30.10.0.0.244.652.1,1-2.

74 BCA,30.10.0.0.226.525.20,3.

75 BCA,30.10.0.0.227.526,1.

76 Mehmet Gönlübol ve Ömer Kürkçüoğlu, "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış", Atatürkçü Düşünce El Kitabı I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2004, s. 149.

77 Soysal, a.g.e., s. 447.

78 BCA,30.10.0.0.244.647.14,1.

bu beyanata intikal etti. Sefir, *Beneş*'in kendine hitaben “Orta Avrupa politikasında İtalya ile aramızda bir yakınlık hâsıl olması üzerine beyanatımda İtalya’ya çok daha dostane bir kısım ayırmıştım. Mussolini’ye emniyet ve heyecanla el uzatıyordum. Fakat Duçe’nin nutkunu duyunca hazırladığım sayfaları çizdim.” dediğini söyledi. Sonuçta *Beneş* daha önce de bir Amerikan gazetesine Avusturya *Hitler*’in eline geçerse İtalya’nın göstereceği yönde bir politika izleyecekleri söyleyerek Orta Avrupa politikasında İtalya- Çekoslovakya yakınlaşmasına işaret etmişti. *Beneş*’in daha sonradan İtalya’ya yakın olma politikasından uzaklaştığı görülmektedir⁷⁹.

19 Mayıs 1934’te Tiran Elçiliği’nden gönderilen belgede Türkiye’nin Tiran Elçiliği’nin Arnavutluk’u Balkan Paktı’na sokmaya çalıştığı yönünde söylenti çıktığı ifade edilmiştir⁸⁰. Diğer taraftan Hariciye Vekâleti’nden Başvekâlet’e 21 Mayıs 1934’te Belgrad’da çıkan *Pravda*’da yayınlanan makaleye dair bir belge gönderilmiştir. Belgede Tuna Havzası’nda İtalya’nın faaliyeti ve buna iyi nazarla bakan Çekoslovakya’nın Avusturya ve Macaristan ile iktisadi bir anlaşma hususunda görüşmelerde bulunduğu dikkat çekilmiştir. Sovyet Rusya Cemiyet-i Akvam’a girip konseyde daimi azalık istediği takdirde, Küçük Antant’ın da konseyde daimi bir azalık talep edeceği vurgulanmıştır. Makalede 50 milyonluk nüfusu temsil eden Küçük Antant’ın buna hakkı olduğu ve meselenin en iyi çözümünün muhtelif azalıkların ortadan kaldırarak daimi azalık adedinin 16 veya 18’e ulaştırılması ile çözüleceği vurgulanmıştır. Azalıkların ise ya her hükümetin ya da muhtelif devletlerden oluşan grupların temsil edilmesi olduğuna dair *Beneş*’in bir beyanatına da atıfta bulunulmuştur⁸¹.

23 Haziran 1934’te Prag Maslahatgüzarı, son bir hafta içerisinde Çekoslovak gazetelerinde Balkan siyasetine dair çıkan yazıları bir rapor halinde Hariciye Vekâleti’ne göndermiştir. Rapora göre Çekoslovak yarı resmi *Europe Centrale* mecmuasının 14 Haziran 1934 nüshasında “*Küçük Antant ve Sovyet Rusya*” başlıklı makale yayınlanmıştır. Makalede 9 Haziran’da *Litvinov*, *Beneş* ve *Titulescu* arasında teati edilen notalarla bir taraftan SSCB birliği, Çekoslovakya ve Romanya arasında normal diplomatik münasebetlerin kurulmasının dünyada büyük etki yaptığı belirtilmiştir. Makaleye göre bu durum uluslararası gelişmelerin etkisiyle üç ülkenin yakınlaşmasıyla gerçekleşmiştir. Makaleye göre Almanya ve Japonya’nın tehditkâr politikaları SSCB’yi dünya ihtilali fikrinden vazgeçirmiş, yeni politika üretmek zorunda bırakmıştır. Amerika’yla diplomatik münasebetlerin kurulması, Fransa ve Polonya’yla saldırmazlık paktının akdi, komşuları ile Mütcevazinin Tarifi Mukavenamesi’ni imzalaması SSCB’nin uluslararası konferanslara daha fazla katılması ve SSCB’nin Cemiyet-i Akvam’a girmesi bu politikayı ispat etmektedir. Sovyet Rusya’nın batı komşularından sadece Romanya ile sorunu vardı. Yugoslavya da hanedan meseleleri ve Belgrad’daki Rus muhacirlerinin tesiri ile Rusya’yı tanımak istemiyordu. Çekoslovakya ise iç siyasetinin etkisi ile Sovyet Rusya’yla ilişki kurmamıştı. Fakat 19 Temmuz’da Londra’da Sovyet Rusya’nın doğu ve güney Avrupa’daki komşuları ile imzaladığı Mütcevazinin Tarifi Mukavenamesi’yle ilişkiler bir nebze başlamıştır. Çekoslovakya’nın tarihi geçmişinde Rusya’ya yakın durma potansiyeli yüksekti. Küçük Antant’ın diğer üyelerinin de SSCB’yle yaklaşması ve Çekoslovakya’daki Rus karşıtlarının iktidardan düşmesiyle ilişkiler ivme kazanmıştır. Makaleye göre SSCB, anlaşmaların yürürlüğü tarafında olması ve Cemiyet-i Akvam’a üyelik girişimiyle tarafını belirlemiştir. Çekoslovak *Europe Centrale* mecmuasının

79 BCA,30.10.0.0.244.647.14,1.

80 Soysal, a.g.e., s. 330- 331.

81 BCA,30.10.0.0.252.697.11,1.

14 Haziran 1934 nüshasında “*Balkan Devletlerinin Avrupa’da Diplomatik Faaliyeti*” adlı bir makale yayınlanmıştır. Makalede Cenevre’de *Tevfik Rüştü Bey, Titulescu, Yeftiç* ve *Maksimov* arasında yapılan toplantıda siyasi vaziyetin görüşüldüğü, Balkan İtilafı meclisinin senede iki defa toplanmasına ve Atina Pakti’nin Cemiyet-i Akvam tarafından tescilinin kararlaştırıldığı aktarılmıştır. Cenevre görüşmelerinde Küçük Antant ve Balkan Pakti ülkeleri beraber hareket etmiştir. Bu bağlamda *Rüştü Bey* tarafından umumi komisyona sunulan projeye *Maksimov* ve *Titulescu* arka çıkmıştır. Bu projeyi Fransa açıktan ve SSCB dolaylı desteklemiştir. Makaleye göre Balkan Pakti ve Küçük Antant’a mensup devletlerin büyük devletlerin tesirlerinden kurtulduğu görülmekte ve Arnavutluk da muhtemelen yakın zamanda Balkan birliği içinde yerini alacaktır denilmekteydi. Yine makaleye göre Fransa, I. Dünya Savaşı’ndan sonra yanında duran Doğu Avrupa’nın gücünü en fazla Cenevre görüşmelerinde hissetmiştir⁸².

1 Ekim 1934’te Yugoslavya Hariciye Nazırı *Yeftiç* başkanlığında toplanan Küçük Antant İktisadi Meclisi hakkında Belgrad Elçiliği 5 Ekim 1934’te Hariciye Vekaleti’ne rapor göndermiştir. Rapora göre İktisat Meclisi’nde mübadeleler meselesi incelendikten sonra, üç hükümet arasındaki ticaretin arttırılması için üç memleket meclis azalarından oluşan komisyon oluşturulmuştur. Prag Elçisi’nin bildirdiğine göre toplantıda ayrıca şu kararlar alınmıştır⁸³:

Çift verginin kaldırılması için Çekoslovakya-Yugoslavya protokolü; demiryollarında ortak çalışma protokolü; Tuna’da seyrüsefer için daimi komisyon protokolü; Tuna’da seyrüsefer şirketleri tarifelerinde sınır tesisi mukavelesi; Tuna’da ulaştırma ve işletmenin islah ve tanzimi hakkında mukavele projesi; Daimi hava ulaştırma hatları tesisi ve işletmesi için Yugoslavya- Çekoslovakya itilafı; taksi uçaklarla hava ulaştırmasına dair Yugoslavya- Çekoslovakya itilafı; Uçuş memurlarının tıbbi kontrolüne dair Yugoslavya- Çekoslovakya itilafı; Hava hatlarının işletilmesi için Yugoslavya- Romanya mukavelesi; Belgrad- Bükreş gidiş- geliş hattı hava sahasının uzatılmasına dair bir itilaf akdi için Yugoslavya- Romanya protokolü; Taksi uçaklara dair Yugoslavya- Romanya itilafı; Uçak memurlarının tıbbi muayenesi için Yugoslavya- Romanya itilafı; Posta ve telefon münasebeti sahasında ortak mesai için üç Küçük Antant devleti posta, telgraf ve telefon idareleri arasında özel anlaşma; Yolcu ve turist seyahatlerinin arttırılması için üç taraflı bir itilaf projesi; Sanayi faaliyet sahasında daha sıkı ortak çalışma için sinai komisyon protokolü; Yolcu servislerine dair posta tasarruf sandıkları arasında anlaşma⁸⁴.

Yukarıda alınan kararlar ve imzalanan protokollerinin takibinden elde edilecek neticelerin 28 Kasım 1935’te Prag’da toplanacak olan konferansta tetkik edilmesi kararlaştırılmıştır⁸⁵.

30 Ekim 1934’te Selanik Konsolosluğu tarafından Hariciye’ye Ankara’da toplanan Balkan Pakti konferansı hakkında Selanik’teki Venizelist gazetelerden *Makedonia*’nın 28 Ekim 1934 tarihli sayısında çıkan “*Ankara’da Olup Bitenler*” başlıklı başyazı hakkında rapor gönderilmiştir. Makalede Ankara’da düzenlenecek olan konferans için Hariciye ve

82 BCA,30.10.0.0.244.647.15,1-8.

83 BCA,30.10.0.0.227.527.17,1-4.

84 BCA,30.10.0.0.227.527.17,1-4.

85 BCA,30.10.0.0.227.527.17,4.

İktisat nazırları *Maximos* ile *Pazmazoğlu*'nun 27 Ekim 1934'te Selanik'ten geçtikleri ve Ankara'daki mesai hakkında açık bilgi vermediklerine değinilmiştir. Makalede söz edilen ihtiyatlılığın usta siyasetçilik olmayacağına vurgu yapılmıştır. Daha önce *Tevfik Rüştü Bey*'le *Titulosku*'nun Ankara'daki görüşmesinden sonra TBMM'nin gizli oturumla Balkan Misaki'na eklenecek bazı protokolleri kabul ettiği, fakat Yunanistan'ın bu konuda açıklama yapmadığı belirtilmiştir. Yunan hariciyesi bu bilgileri tekzip ettiğinden, Yunan Başbakanı da Türkiye'yle Romanya'nın Rusya tehdidinde karşı istişarede bulunduğunu söylemiştir. Gazeteye göre bu bir tahmindir. Türk-Romen yakınlaşmasının arkasından başka neticeler çıkabilir. Ayrıca Fransa'nın teşvikiyle Yugoslavya, Ankara görüşmelerinde iki gurubun birleşmesi için resmi bir teklif yapabilir. Yunan Hükümeti ise bu konuda kendilerine bir bilgi gelmediğini açıklamıştır. Diğer taraftan *Maximos*, Balkan Pakti'nin sağlam temellere dayandığını ve Ankara'da mali ilişkiler konusunda müspet kararlar alınmasını beklediğini belirtmiştir. Makalede gizli görüşmelerde alınan kararların Yunanistan'ın kabul etmesi, ya da Yunanistan'ın paktan ihracı söz konusu olabileceği, hatta Yunanistan'ın ihracı sonrasında pakta Bulgaristan'ın dâhil olabileceği değerlendirilmiştir. Makalede, Balkan Misaki'na dâhil olan üç devletin kendilerine Balkanlar dışından gelebilecek saldırılara karşı bir mukaveleyle Yunanistan'ı ortak etmeye kalkabileceklerine de işaret edilmiştir. Makalede *Maximos*'un Ankara'da Yunanistan'ın menfaatlerini koruyamayacağı yönünde bir değerlendirmeye de yer verilmiştir⁸⁶.

Tiran'da yayınlanan *Vatra* gazetesinin 4 Kasım 1934 tarihli sayısında yer alan Balkan Pakti'nin Küçük Antant ile birleşmesi düşüncesini içeren yazı ile ilgili olarak 19 Aralık 1934'te Hariciye Vekâlet'i'nden Başvekâlet'e şu şekilde bir rapor gönderilmiştir⁸⁷:

Balkan İtilafı Küçük Antant ile birleşecek mi? Ne politikacılar ne de gazeteciler doğru bir cevap verebiliyor. *Venizelos*, ise *Maximos*'a gönderdiği mektupta birleşmenin aleyhinde olduğunu anlattı. Yunan hükümeti taraftarı gazeteler, hükümetin birleşmeden çekinmesi gerektiğini söylüyor. *Titulesku* ise Anakara gazetelerinde çıkan beyanatında Küçük Antant ile Balkan Pakti'nin gayelerinin bir olduğunu, iki grubun birleşmesinin gayet tabii olduğunu belirtmiştir. *Titulesku*'nun açıklamaları iki grubun birleşmeyeceğini, beraber hareket edeceğini gösteriyor. Ankara müzakerelerinin altında mühim şeyler gizlenmektedir. *Titulesku* neden Bulgaristan üzerinden geçti ve Bulgar ricaliyle ne görüştü? Belgrad müzakerelerinde iki itilafın birleşmesi Yugoslavya Hariciye Nazırı tarafından teklif edilmiş ve teklif *Beneş* tarafından da önerilmişti. Bu teklife Yunanistan ve Türkiye çekingen kalmış, *Titulesku* kabul etmişti. Bulgaristan'ın da Balkan İtilafı'na alınmasının söz konusu olduğu sırada Yunanistan ve Türkiye bazı şartlar ileri sürmüştü. O zaman Bulgaristan'ın Küçük Antant'a alınması sonra da iki grubun birleşmesi fikri ortaya atılmıştı. Bu çerçevede *Titulesku* müzakerede bulunmak için Bulgaristan'a gitmişti. Ankara'ya giderken Sofya'ya uğraması bu yüzdendi. *Titulesku*'nun Bulgaristan ziyareti ve Ankara müzakerelerinde ne netice aldığı bilinmiyor. Bu müzakerelerde bazı iktisadi neticelere ulaşıldığı neşredilmiştir. Neticede iki grubun birleşmesini Almanya'ya karşı güvenliğini sağlamak isteyen Fransa önermiştir⁸⁸.

86 BCA,30.10.0.0.227.527.19,1-5.

87 BCA,30.10.0.0.227.527.24,1.

88 BCA,30.10.0.0.227.527.24,1.

9 Haziran 1936'da Prag Elçiliği'nden Hariciye Vekâleti'ne Çekoslovakya Cumhurbaşkanı Beneş'in Bükreş'te düzenlenecek Küçük Antant Konferansı için ülkesinden ayrılması hakkında yazı gönderilmiştir. Bu yazıda Beneş, 4 Haziran 1936'da gece yarısına doğru ülkesinden ayrılırken kendisini yolcu etmeye gelen Başvekil Hodzn, Beneş'e hitaben şunları söylemiştir: “Cumhuriyetin topraklarını birkaç gün için terk edeceğinizden dolayı müteessiriz. Fakat Bükreş Konferansı'nı sevinçle karşılıyoruz. Çünkü bu konferans, Küçük Antant'ın kuvvet ve birliğinin bugüne kadar görülmemiş derecede mutantan bir tezahürüdür.” Beneş de Başvekil'e şu sözlerle karşılık vermiştir: “Bükreş tezahüratı Avrupa'nın sulh politikası için fevkalade büyük ehemmiyete haiz olacaktır.” Diğer taraftan Prag Elçiliği'nce Bükreş'te askeri bir ittifakın temelini atılabileceği öngörülmüştür⁸⁹.

Çekoslovakya Matbuat Cemiyeti tarafından Çekoslovakya Hariciye Vekili Krofta'nın doğumunun 60. yıl dönümü vesilesiyle şerefine verilen ziyafette Krofta, Almanya ve Avusturya yakınlaşması karşısında revizyonizmle mücadele edileceği yönünde konuşma yapmıştır. Bu konuşma Prag Elçiliği'nce 5 Temmuz 1936'da Hariciye Vekâleti'ne gönderilmiştir⁹⁰.

Yugoslav *Glas Matice Srpake* dergisinin 4 Temmuz 1937 sayısında Nikola Milutinoviç imzalı “Orta Avrupa Cemiyetleri Teşkil Edelim” başlıklı bir yazı neşredilmiştir. Belgrad Elçiliği'nce Hariciyeye intikal eden yazı, 25 Temmuz 1937'de Başvekilat'e sunulmuştur. Yazıda Polonya'nın merkezi Avrupa birliği teşkili fikrine uygun düşünceler dile getirilmiştir. Cihan Harbi sonrasında ulus devletlerden oluşan Tuna Havzası'nın öneminin arttığı ve büyük devletlerin odak noktası olduğu vurgulanmıştır. Yazara göre dünya ekonomisi ve politikasında fevkalade önemli olan Tuna Havzası'nın Balkanların bir parçası olduğu, fakat Tuna limanlarının layık olduğu düzeye getirilemediği belirtilmiştir. Yazara göre Orta Avrupa devletlerin yanında Baltık devletleri, Türkiye ve Polonya'nın da dâhil olmasıyla Orta Avrupa Birliği teşkil edilmelidir. Devletler bir arada hareket ederek batı Avrupa'daki büyük devletlere bağımlılıktan kurtulacaktır. Nicola'ya göre aslında bu yolun dörtte üçü kat edilmiştir. Balkan Antlaşması, Küçük Antant, Baltık Antantı, Yugoslavya-Bulgaristan ittifakı ve Polonya- Romanya ittifakı yürürlükte olan birlikteliklerdir. Nicola, geriye kalan işin tamamlanmasının çok daha kolay olduğunu, bunun için coğrafyada yer alan devletlerin bizzat sorumluluk almaları gerektiğini vurgulamıştır⁹¹.

2. Türk Elçilik Raporlarına Göre Revizyonist Ülkelerde Küçük Antant'tı Hedef Alan Değerlendirmeler

Almanya, Bulgaristan, İtalya ve Macaristan'ın başını çektiği revizyonist hareketin hedefi Küçük Antant gibi anti revizyonist girişimler olmuştur. Fakat Türk arşiv belgelerinde Küçük Antant'a birliğine karşı daha çok Bulgaristan, Macaristan ve İtalya'nın yaklaşımına dair belgeler yer almıştır. İtalya, Fransa'nın bilhassa Küçük Antant ittifakı bağlamında Avrupa'da edindiği nüfuzlu konumu kabullenememekteydi. Ayrıca İtalya'nın Yugoslavya coğrafyasında çıkarları vardı. İtalyanlarca Yugoslavya'nın varlığı ve bu devlet üzerindeki

89 BCA,30.10.0.0.244.647.21,1-2.

90 BCA,30.10.0.0.244.647.24,1-5.

91 BCA,30.10.0.0.227.530.10,1-4.

Fransız etkisi kabul edilemiyordu⁹². İtalya'nın Balkanlarda en çok çektiği devlet doğal olarak Yugoslavya'ydı⁹³.

Bu bağlamda 1933'te Küçük Antant'ı parçalamak için Yugoslavya'yı küçültme siyaseti izleyen İtalya'nın yanında Avusturya- Macaristan İmparatorluğu'nu yeniden tesis etmek isteyen bir başka düşünce Küçük Antant'ın varlığını hedef almıştır⁹⁴. 1933 yılında Sabık Macar Başvekili *Bethlen* Macaristan'ın eski hâkimiyet sahasında yeniden ihya edilmesi gerektiği yönünde Almanya ve İngiltere'de konferanslar vererek Macar revizyonizmine destek sağlamaya çalışmıştır. Hatta kendisi bazı İngiliz politikacılarını da etkilemiştir⁹⁵.

1933 yılı başlarında Bulgar Hariciye Vekâleti'nin yayın organı *La Bulgarie* isimli gazetede Küçük Antant devletleri arasında son olarak imza edilen pakt hakkında yayınlanan yazıda Küçük Antant birliğinin sadece Fransa tarafından iyi karşılandığı ve itilafın harp tecavüzlerini engellemek için kurulduğunu, fakat bunun sahada gerçekçi olamayacağı değerlendirilmiştir. Örneğin Küçük Antant devletlerinden birisi komşusu ile çatışmak durumunda kalırsa, diğerlerinin yardıma gelemeyeceği ifade edilmiştir. Gazeteye göre revizyonizm her geçen gün güçlenmektedir. Küçük Antant'ın revizyonizmin karşısında bir güç olarak durması imkânsızdır. Belki Çekoslovakya Macaristan Cumhurbaşkanı *Mazarik*'in birkaç sene evvel talep ettiği sınır değişikliklerini kabul ederek, barışın kapısını aralayabilir. Yazının sonunda Küçük Antant devletlerinin sonuna kadar birlikteliklerini sürdüremeyecekleri ve revizyonizmin zafere ulaşacağı değerlendirilmiştir⁹⁶.

Budapeşte'de yayımlanan *Pester Lloyd* gazetesinin 11 Nisan 1933 tarihli sayısında *Benito Mussolini*'nin "*Muahedeler Dahi Fanidir*" isimli makalesi yayınlanmıştır. *Mussolini*, üç Küçük Antant üyesinin kendi aralarında sıkıntıları olduğunu, elde ettikleri ganimeti korumak için önemli meselelerde ortak hareket ettiklerini, fakat müspet ilişkileri iyi komşuluktan öteye gitmediğini ifade etmiştir. *Mussolini*'ye göre siyasi, iktisadi ve sınır meseleleri bu ülkeleri birbirinden ayırmaktadır. *Mussolini*'ye göre üç devlet arasında siyasi bir misak, büyük bir devlet oluşturmak için yeterli değildir. Bu üç devletin irki, lisani ve iktisadi ortak menfaatleri yoktur. Her üçü de azınlıklara sahiptir. Çekoslovakya'da Çekler %50, Romanya'da Romenler %75, Yugoslavya'da Sırlar %52 oranındadır. Askeri açıdan da Küçük Antant'ın kuvveti abartılmamalıdır. Üç devlette yaşayan 10 ırktan mozaik orduda da görülecektir. Üç devlet bünyesindeki azınlıkların çoğunluğunun yönetimlere karşı mücadeleleri de dikkate alınmalıdır. Bu devletlerin kendi meseleleri vardır. Romanya Besararbya meselesinde Rusya'dan zorlama görecektir. Romanya bu hususta Yugoslavya'nın dayanışmasını görecektir midir? Romanya, Yugoslavya'nın İtalya aleyhtarı siyasetine sonuna kadar iştirak edecek midir? Çekoslovakya'da Almanya ile ilişkilerde dikkate alınması gereken kuvvetli bir Alman azınlığı vardır. Fakat Romanya'yla Almanya arasında halledilecek meseleler yoktur. Her devletin kendi komşularıyla ilgili sıkıntıları vardır, bu sorunlar müşterek değildir. Siyasi yönünü bir tarafa bırakarak, iktisadi açıdan tetkik edilecek olursa, üç devlet arasındaki iktisadi çıkar uyumsuzlukları daha açık görülür.

92 Aydın Beden, "Kral I. Aleksander Suikastı ve Türkiye-Yugoslavya İlişkilerine Etkisi", *Mediterranean Journal of Humanities*, C. 8, S. 2, 2018, s. 118.

93 Ahmet Eyicil, "Atatürk Devrinde Türkiye'nin Balkan Politikası", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 20, S. 59, 2004, s. 341.

94 BCA,30.10.0.0.244.647.139,6-7.

95 BCA,30.10.0.0.244.647.139,8-9.

96 BCA,30.10.0.0.241.626.16,1-3.

*Mussolini'*ye göre Küçük Antant devletlerinde bir iktisat meclisi teşkiline dair misakin 7. maddesi hiçbir zaman uygulamayacaktır. Üç devlet iktisadi komşuları Almanya ve İtalya'nın iktisadından ayrılamaz. Üç devlet arasında gümrük birliği olanaksızdır. O halde yeni misakin sebepleri ve maksadı nedir? Sebepler ve maksatlar birbirine çapraşıktır. Statüko muhafaza edilmek ve muahedelerin tetkikine ilişkin her teşebbüse karşı konulmak isteniyor. Milyonlarca Macar memleketlerinden ayrı olmalıdır, çünkü Macaristan bu üç devletin başlıca ganimetidir. Avrupa ve diğer memleketlerdeki revizyonist siyasete karşı Küçük Antant Tuna sahasında “*yeni devletler*” birliğini teşkile çalıştı. Revizyon fikri gittikçe kuvvetlenmektedir. Barış adaletli değilse, o zaman bu büyük arzu yerine getirilmeyecektir. *Mussolini*, 1928'de İtalya Senatosu'ndaki bir konuşmasında barış anlaşmalarının tetkiki hakkında şunları söylediğini hatırlatmıştır⁹⁷:

Ben daha evvel de söyledim ki, barış anlaşmaları ebedi değildir. Bunu ilk defa mebus, sonra hükümet şefi sıfatıyla söyledim. Hiçbir anlaşma ebedi olmamıştır. Milletler vücut buluyorlar, gelişiyorlar, düşüyorlar ve yok oluyorlar. Barış anlaşmalarının ebedi olmadığını tespit için 19. yüzyıla dikkat edilmesi yeterlidir. Bize çok yakın olan bir zamanda kısa bir hayata sahip olmuş Sevres Anlaşması'nı buluyoruz. Cemiyet-i Akvam Misakı'nda bile, olağanüstü hallerde bir tetkik imkânı kabul edilmektedir. Tetkik fikrini reddedenler, Cemiyet-i Akvam ruhunu yanlış anlıyorlar. Cemiyet-i Akvam'ın vazifesi 1919 anlaşmalarının bekçiliği değil, milletler arasında adaleti sağlamaktır. Cemiyet-i Akvam görevinin gerektirdiği bütün ihtiyat tedbirleriyle belli bir müddet zarfında meselelerle ilgilenmezse, Cenevre Gölü kıyısında inşa edilmekte olan heybetli binasının son taşına kadar tamamlanmasına rağmen yok olacaktır⁹⁸.

*Mussolini'*nin Küçük Antant hakkındaki makalesinin Yugoslavya'da yaptığı tesire ilişkin Belgrad Elçiliği'nden gelen rapor üzerine Hariciye, 20 Mayıs 1933'te Başvekâlet'i bilgilendirmiştir. Bu raporun bir benzeri de Prag Elçiliği'nden gelmiş ve 23 Mayıs 1933'te Başvekâlet'e sunulmuştur. Bu raporda Çek Hariciye Nazırı *Beneş*'in sahibi olduğu söylenen *Prager Presse* adlı gazetede yer alan bir makalenin çok mu'tedil olduğu ve hatta İtalya'nın vakti zamanında Çekler için yapmış oldukları iyiliklerden şükranla bahsedildiği belirtilmiştir. Prag Maslahatgüzarı bu durumu şöyle açıklamıştır: “*Duce'nin makalesi resmi çevrelerde son derece hiddet ve infiale sebep olduğu halde Prager Presse'nin Mussolini'nin Küçük Antant hakkındaki hücumlarına yumuşak bir dille cevap vermiş olması Çekoslovakya'nın bu aralık İtalya ile bozuşmaya sebebiyet verebilecek her hangi bir tartışmadan imtina ettiğini göstermektedir*”⁹⁹. Diğer taraftan söz konusu makale hakkında Çekoslovakya'nın kurucularından Ayan Azası *Kramaş*'in başkanı olduğu Nasyonal Demokrat Fırkası'nın gazetesi *Narodni Listy*'de yazdığı makalede ve Sosyalist *Montagsblatt* gazetesindeki başka bir makalede *Mussolini'*ye hücum edilmiştir. Ayrıca bu makalelerde İtalyan askeri korkak olarak tanımlanmıştır¹⁰⁰.

Budapeşte Elçiliği'nin 25 Mayıs 1933'te Hariciyeye gönderdiği raporda anlaşmaların tadili yönünde artan eğilim yüzünden Macaristan- Küçük Antant ilişkilerinin gerginleştiği belirtilmiştir. Yarı resmi olan *Pesti Hirlop* gazetesi, Çek ve Yugoslav hükümetleri tarafından

97 BCA,30.10.0.0.226.524.5, 4.

98 BCA,30.10.0.0.226.524.5, 4.

99 BCA,30.10.0.0.226.524.12,1-2.

100 BCA,30.10.0.0.226.524.12,1-2.

Macar Radyosu'nun bazı yayınlarının bu memleketlerde durdurulduğundan şikâyet etmekte ve bazı Macar basınının Çek ve Yugoslav sınırlarına girmesini yasaklayan karara hücumla adı geçen memleketleri, Macaristan'dan korkmakla itham etmiştir. Bununla beraber 20 Nisan 1933 gecesi Romanya Elçiliği'nde Başvekil *Gömbös* şerefine mükellef bir ziyafet verilmiş ve bu münasebetle ertesi gün bir makale neşreden *Magyarorazag* gazetesi bu hadiseyi önemli bir mesele gibi en ince ayrıntısına kadar tasvir etmiştir. Bu yazıyı yazdıran Romen Basın Ataşesinin eski Macar vatandaşı Transilvanyalı *M. Balta* olduğu, Budapeşte basını ile yakın ilişkisi olan bu kişinin Romen elçinin emriyle hareket ettiği düşünülmüştür. Elçiye göre Budapeşte'de çok dikkat çeken bu gelişmenin Macaristan-Küçük Antant ilişkilerini iyi göstermek maksadıyla basında yer aldığı kesindir¹⁰¹.

İtalya'nın teşebbüsüyle Küçük Antant'a karşı bir Balkan ittifakı akdi hususunda Cenevre'de olan temaslardan bahisle 4 Mayıs 1933 tarihli *Daily Herald*'da bir makale yer almıştır. Bu makalenin içeriği hakkında Londra Büyükelçiliği'nden Hariciyeye belge gönderilmiştir¹⁰². Diğer yandan Roma Büyükelçisi 12 Ocak 1934'te Hariciye Vekâleti'ne İtalya'nın Küçük Antant'a bakışı ile ilgili yeni bir rapor göndermiştir. Büyükelçi, Adliye Nazırı'nın eşinin bir çay davetinde Polonya Sefiri'nin yanına geldiğini, Balkan Paktı hususunda memnuniyetini ifade ettikten sonra "*Küçük Antant, Balkan Bloku, Polonya ve yakında Baltık devletleri bloku... ve bütün bunların başında Fransa... Bu muazzam kuvvet karşısında İtalya ve Almanya eğilmeye mecburdur.*" demiştir. Roma Büyükelçisi ise "*Biz İtalya'yla dostuz. Balkan siyasetimiz, barışın teminine yöneliktir.*" cevabını vermiştir. Bunun üzerine Polonya Sefiri Balkan faaliyetinden İtalya'nın kırıng olduğunu ve İtalya ile ilişkilerimizin bozulduğunu işittiğini söylemiştir. Roma Büyükelçisi, "*Katiyen yanlıştır. İtalya ile dostluğumuzda hiçbir sarsıntı yoktur. Bizzat Mussolini şahsen bana ve Yunan Hariciye Nazırı Maksimos'a Balkan politikamızı anladiğini ve bir itirazı olmadığını söylemiştir*" cevabını vermiştir¹⁰³.

Roma Büyükelçisi 12 Ocak 1934'te gönderdiği raporda İtalya'nın süresi bitecek olan İtalya- Romanya Dostluk Muahedesi'nin yenilenmesine taraftar olmadığını belirtmiştir. Roma Büyükelçisi Ankara'dayken *Mussolini* Bulgar sefiri *Velkof*'u davet ederek Bulgaristan-Sırbistan yakınlaşmanın mahiyetini sormuş ve tenkit eder bir lisan kullanmıştır¹⁰⁴.

Balkanlarda statükoyu devam ettirmek için kurulmuş olan önemli bir ittifak da 9 Şubat 1934'te Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında Atina'da imzalanmış olan Balkan Antantı'dır¹⁰⁵. Şubat 1937'de Küçük Antant ve Balkan Paktı temsilcileri Atina'da bir araya gelmişler. Hatta Türkiye'yi temsil eden *Tevfik Rüştü Aras*, Küçük Antant elçileriyle Fransız Elçisi tarafından uğurlanmıştır. Bu sıcak ilişkilere rağmen Türkiye ve Yunanistan Balkan Paktı ve Küçük Antant'ın birleşmesine yanaşmamışlardır. Çünkü iki paktın birleşmesi Türkiye ve Yunanistan'a yeni yükümlülükler getirecektir¹⁰⁶.

101 BCA,30.10.0.0.232.565.18,1-2.

102 BCA,30.10.0.0.226.524.13,1.

103 BCA,30.10.0.0.226.525.20,1.

104 BCA,30.10.0.0.226.525.20,2.

105 Şayan Ulusan, "Arşiv Belgelerine Göre Yabancı Basının 1934 Balkan Antantı İzlenimleri", Türk Tarihinde Balkanlar (Balkans In The Turkish History), C. II, Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2013, s. 1253.

106 Yeni Asır, 20 Şubat 1937, s. 1, 5.

Sağlam temeller üzerine inşa edilmeyen Küçük Antant'ın parçalanması da hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Çekoslovakya'nın önce kısmen, sonra da tamamen Almanya'nın kontrolüne geçmesi süreci bunu göstermektedir. Nitekim 1938'de Almanya'nın Avusturya'yı ilhak etmesi üzerine Çekoslovakya'da bulunan Südet Almanları da harekete geçmiştir. Çekoslovakya'daki Südet Almanları Partisi Karlsbad Programı adı altında Çek Hükümetinden sekiz maddeden oluşan isteklerini yayımlamışlardır. Talepler temel olarak Çekoslovakya'nın Almanya denetiminde bir ülke olmasında toplanmaktaydı. Çekoslovakya Hükümeti talepleri olumlu karşılamamıştır. Ortam gerginleşince Almanya ile Çekoslovakya arasında olası bir çatışmayı önlemek için İngiltere Başbakanı Chamberlain Hitler ile görüşerek Südetland'ın Almanya tarafından ilhak edilmesi konusunda Fransa ve Çekoslovakya'yı ikna edeceğine söz vermiştir. Devam eden süreçte Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya temsilcilerinin katılımı ile Münih Konferansı toplanmış ve burada Südetland görüşülmüştür. Görüşmeler neticesinde Südetland'ın Almanya'ya bırakılmasında 30 Eylül 1938'de uzlaşmıştır. Bu anlaşmadan sonra Polonya ve Macaristan gibi ülkeler de Çekoslovakya'nın bir kısım toprağını ele geçirmişlerdir. Çekoslovakya'nın unsurlarından biri olan Slovaklar Almanların denetiminde bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bu süreçte Hitler Çekoslovakya Cumhurbaşkanı'nı Berlin'e davet etmiş ve Çekoslovakya'nın Almanya'nın himayesine girdiği belgeyi 15 Mart 1939'da imzalatmıştır. Diğer taraftan Almanya tarafından Çekoslovakya'nın fiili olarak işgali de gerçekleşmiştir. Böylelikle Küçük Antant birliği de pratikte son bulmuştur. Öyle ki ittifakın diğer üyeleri bu gelişmelere seyirci kalmışlardır¹⁰⁷. Çekoslovakya'nın işgali sonrasında Prag Elçisi'nin gönderdiği raporda Beneş'in fikirlerini neşreden gazetede Çeklerin *Atatürk* gibi bir lideri olsaydı bu işgalden kurtulabilecekleri ifade edilmiştir¹⁰⁸.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Balkanlarda ve Doğu Avrupa'da oluşan yeni siyasi haritalar etnik unsurlara göre belirlenmişti, fakat buna rağmen Çekoslovakya, Yugoslavya ve diğer bazı devletlerin bünyesinde farklı etnik ve dini unsurlar bulunmaktaydı. Diğer taraftan Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin hemen ardından yeni oluşan statükoyu kabul etmek istemeyen Almanya, İtalya, Macaristan gibi devletler de söz konusuydu. Bu ortam içinde Doğu Avrupa ve Balkanlardaki statükoyu korumayı hedefleyen devletler vardı. 1920'li yıllarda Yugoslavya, Çekoslovakya ve Romanya'nın iç ve dış güvenliğinin sağlanması amacıyla oluşturulan Küçük Antant bu açıdan önemlidir. Fakat bu ittifak birlik içinde bulunan her ülke için ayı bir anlam ifade etmiştir. Küçük Antant birliği Çekoslovakya için Alman tehlikesinden, Yugoslavya için İtalya tehdidinden ve Romanya için Rusya yayılmasından korunmak için değere sahipti. Fransa için Küçük Antant statükonun devamının sağlanması açısından ve aynı zamanda Alman saldırganlığının azaltılması için bir dayanak durumundaydı. 1920'li yılların sonlarına doğru örgütlenmesini tamamlayan Küçük Antant, 1930'lu yılların başlarından itibaren revizyonist hareketin güçlenmesiyle dikkat çekici ve hatta önemli bir organizasyon olarak göze çarpmıştır. 1930'lu yıllarda Balkan Antantı'nın da parçası olan Küçük Antant devletlerinden Yugoslavya ve Romanya kendilerini daha fazla güvende hissetmişlerdir. Türkiye'nin Atina, Belgrad, Bükreş, Londra, Paris, Prag, Sofya ve Tiran gibi büyükelçiliklerinin raporlarında da görüldüğü üzere Küçük Antant devletleri arasında ne irki, ne kültürel ne de mezhepsel bağlar vardı. Bu devletleri

107 Armaoplu, a.g.e., s. 283- 288; Uçaral, a.g.e., s. 707- 709.

108 Şimşir, a.g.e., s. 612.

bir arada tutan şey ülkelerinin tehdit altında olması ve ittifaka ihtiyaç duymalarıydı. Sahada büyük devletlerin sürekli desteği olmadan bunun gerçekleşmesi imkânsızdı. Nitekim Almanya'nın Çekoslovakya'yı önce kısmen, sonra da tamamen işgal etmesi sürecinde dışarıdan yardım alamayan Küçük Antant devletleri kaderlerine boyun eğmek zorunda kalmışlardır. Böylelikle de Küçük Antant birliği de sona ermiştir.

Bu makaleye yön veren elçilik raporlarında Çekoslovakya, Romanya ve Yugoslavya devletlerinin Küçük Antant birliği bağlamında neredeyse her yıl birkaç kez toplandığı, fakat genel olarak bir arada duruş sergilemekten öteye gidemedikleri, etkin bir politika üretemedikleri görülmektedir. Başta Belgrad, Bükreş ve Prag olmak üzere Türk elçilikleri sadece Küçük Antant devletlerinin siyasi, askeri ve ekonomik işbirliklerini takip etmemiş, aynı zamanda bu ülkelerin ve büyük Avrupa devletlerinin basınlarını da yakından takip etmiştir. Büyük devletlerin basınlarında çıkan yazılar, büyük devletlerin birliğe nasıl baktığının tespiti açısından değerli malzemeler içermektedir. Türk diplomatik temsilciliklerinin basını da yakından takip etmesi, diplomatların işlerini çok yönlü bir şekilde yaptıklarını göstermektedir. Diğer taraftan Türk dış temsilcilik raporlarının içerikleri iki savaş arası dönemde Türkiye'nin barışı korumaya yönelik politikasının ayrı bir delili olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),030.10.0.0.12.71.31,1-3.

BCA,030.10.0.0.226.523.5.1,1-3.

BCA,30.10.0.0.220.484.10,1-2.

BCA,30.10.0.0.220.485.17,1.

BCA,30.10.0.0.226.523.7,1-2.

BCA,30.10.0.0.226.523.9,1.

BCA,30.10.0.0.226.523.23,1-2.

BCA,30.10.0.0.226.523.35,1-4.

BCA,30.10.0.0.226.523.36,1-3.

BCA,30.10.0.0.226.523.44,1-4.

BCA,30.10.0.0.226.523.45,1.

BCA,30.10.0.0.226.524.5,1-4.

BCA,30.10.0.0.226.524.8,1.

BCA,30.10.0.0.226.524.9,1-2.

BCA,30.10.0.0.226.524.12,1-2.

BCA,30.10.0.0.226.524.13,1.

BCA,30.10.0.0.226.524.16,1.

BCA,30.10.0.0.226.524.18,1.

BCA,30.10.0.0.226.524.20,1.

BCA,30.10.0.0.226.525.4,1.

BCA,30.10.0.0.226.525.6,1.

BCA,30.10.0.0.226.525.12,1.

BCA,30.10.0.0.226.525.14,1-5.

BCA,30.10.0.0.226.525.20,1-3.

BCA,30.10.0.0.227.526,1.
BCA,30.10.0.0.227.527.17,1-4.
BCA,30.10.0.0.227.527.19,1-5.
BCA,30.10.0.0.227.527.24,1.
BCA,30.10.0.0.227.530.10,1-4.
BCA,30.10.0.0.228.532.22,1-3.
BCA,30.10.0.0.232.565.18,1-2.
BCA,30.10.0.0.241.626.16,1-3.
BCA,30.10.0.0.241.627.25,1.
BCA,30.10.0.0.241.629.21,1-2.
BCA,30.10.0.0.244.647.8,1-4.
BCA,30.10.0.0.244.647.10,1-4.
BCA,30.10.0.0.244.647.11,1-3.
BCA,30.10.0.0.244.647.14,1.
BCA,30.10.0.0.244.647.15,1-8.
BCA,30.10.0.0.244.647.21,1-2.
BCA,30.10.0.0.244.647.24,1-5.
BCA,30.10.0.0.244.647.49,1-2.
BCA,30.10.0.0.244.647.139,1-9.
BCA,30.10.0.0.244.652.1,1-2.
BCA,30.10.0.0.245.657.19,1-2.
BCA,30.10.0.0.245.658.11,1-3.
BCA,30.10.0.0.245.658.16,1-3.
BCA,30.10.0.0.246.667.16,1-6.
BCA,30.10.0.0.251.692.13,1-4.
BCA,30.10.0.0.251.694.9,1-6.
BCA,30.10.0.0.251.695.16,1.
BCA,30.10.0.0.251.695.29,1.
BCA,30.10.0.0.252.697.11,1.

Tetkik Eserler ve Süreli Yayınlar

- Arıboğan, Ü, G. Ayman, B. Dedeoğlu. (2000). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Derleyen: Faruk Sönemezoğlu, İstanbul: Der Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2007). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914- 1995)*, 16. Baskı, İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Beden, A. (2018). "Kral I. Aleksander Suikastı ve Türkiye-Yugoslavya İlişkilerine Etkisi", *Mediterranean Journal of Humanities*, C. 8, S. 2, s. 115- 144.
- Ertem, B. (2010). "Atatürk'ün Balkan Politikası Ve Atatürk Dönemi'nde Türkiye Balkan Devletleri İlişkileri", *Akademik Bakış Dergisi*, Celalabat: S. 21, s. 1- 24.
- Eyicil, A. (2004). "Atatürk Devrinde Türkiye'nin Balkan Politikası", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 20, S. 59, s. 335- 367.
- Gönlübol, M., C. Sar (1997). *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919- 1938)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- Gönlübol, M., Ö. Kürkçüoğlu. (2004). "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış", *Atatürkçü Düşünce El Kitabı I*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.

- Karpat, K. (2017). *Türk Dış Politikası*, 3. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Keltikli, F. A. (2017). "İki Savaş Arası Dönemde İtalya'ya Karşı Balkanlar'da Bir Dengeleme Politikası Denemesi: Balkan Antantı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 72, s. 423 – 443.
- Oran, B. (2018). "TDP'nin Kuramsal Çerçevesi", *Türk Dış Politikası*, C. 1, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 20- 45.
- Oran, B. (1996). "Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri Ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar" *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Ankara, C. 51, S. 1, s. 353- 370.
- Özçelik, M. (2010). "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 29, s. 253-269.
- Özgiray, A. (1996). "Türkiye Mısır Siyasi İlişkileri (1920- 1938)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. 11, s. 1- 8, İzmir.
- Sarınay, Y. (Kasım 2000). "Atatürk'ten Günümüze Türk Dış Politikası Hakkında Genel Bir Değerlendirme", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 16, S. 48, Ankara: s. 857- 886.
- Satan, A. (2005). "Atatürk ve Uluslararası- Uluslarüstü Siyasi Birlikler", *Atatürkçü Düşünce El Kitabı II*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s. 261- 274.
- Soysal, İ. (1983). *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları (1920- 1945)*, C. 1, Ankara: TTK Basımevi.
- Şimşir, B. N. (2006). *Atatürk Dönemi İncelemeler (Atatürk'ün 125. Doğum Yıldönümü'ne Armağan)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Şimşir, B. N. (1993). *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, C. I. Ankara: TTK Basımevi.
- Thucydides. (1956), *History of the Peloponnesian War*, Çev: Charles Forster Smith Cambridge, Harvard University Press.
- Tokgöz, E. (2002). "Cumhuriyet Döneminde Ekonomik Gelişmeler", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. 2, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara: s. 319- 368.
- Uluslan, Ş. (2013). "Arşiv Belgelerine Göre Yabancı Basının 1934 Balkan Antantı İzlenimleri", *Türk Tarihinde Balkanlar (Balkans In The Turkish History)*, C. II, Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, s. 1251- 1275.
- Uçarol, R. (2015). *Siyasi Tarih (1789- 2014)*, 10. Baskı, İstanbul: Der Yayınları.
- Yeni Asır, (20 Şubat 1937). "Atina'da Bir Resmi Tebliğ Neşredildi", Yıl: 42, S. 9480, s. 1, 5.
- Walt, Stephen M. (1987), *The Origins of Alliances*, Ithaca, Cornell University Press.